

POLSKI UNIWERSYTET NA OBCZYŹNIE
W LONDYNIE

ZESZYTY NAUKOWE

SERIA TRZECIA, NR 8, 2020

GRAŻYNA CZUBIŃSKA

POLSKI UNIWERSYTET NA OBCZYŹNIE, LONDYN

TO TU BYŁ POCZĄTEK... PARYŻ 1939 ROKU

Po kampanii wrześniowej 1939 roku Polska znalazła się pod okupacją wrogów. Zaborcy dążyli do zniszczenia kultury polskiej i nauki, a wojenna rzeczywistość przeszła najgorsze oczekiwania: zamknięto wszystkie uczelnie, które znalazły się pod okupacją niemiecką, i dążono do ich całkowitej likwidacji. Groziło to unicestwieniem polskiego życia akademickiego i polskiej nauki.

Jak napisał prof. Oskar Halecki:

Do takiej przerwy w wysiłkach twórczych narodów w dziedzinie wyższego nauczania i nauki nie wolno było żadną miarą dopuścić. Zapewnić ciągłość tej twórczości i jej reprezentantom na zewnątrz wbrew dążeniom wrogów, oraz ratować i skupić – wbrew ich polityce eksterminacyjnej – tych wszystkich profesorów i studentów polskich, którzy stopniowo wydostawali się za granicę, stanowiło nagłą konieczność narodową i państwową. A można to było zrobić tylko przez stworzenie na wolnej ziemi obcej Uniwersytetu polskiego¹.

Nad projektem zorganizowania Uniwersytetu Polskiego za Granicą² dyskutowano już pod koniec września 1939 roku w Szwajcarii, postanawiając stwo-

¹ Archiwum Polskiego Uniwersytetu na Obczyźnie w Londynie (dalej: Archiwum PUNO), O. Halecki, Sprawozdanie z działalności Uniwersytetu Polskiego Zagranicą w roku akademickim 1939/40, Paryż, czerwiec 1940.

² W swoich dokumentach uczelnia stosowała także pisownię „Uniwersytet Polski Zagranicą”, która występuje również w późniejszych opracowaniach. Zapis ten nie jest jednak zgodny ze współczesnymi regułami ortograficznymi języka polskiego.



1. Ulica Quai d'Orléans z budynkiem Biblioteki Polskiej w Paryżu; fot. ze zbiorów PUNO



2. Biblioteka Polska w Paryżu, ulica 6 Quai d'Orléans, na lewym brzegu Sekwany; fot. ze zbiorów PUNO

3. Prof. Oskar Halecki (1891–1973),
pierwszy rektor Uniwersytetu Pol-
skiego za Granicą; fot. Wikipedia



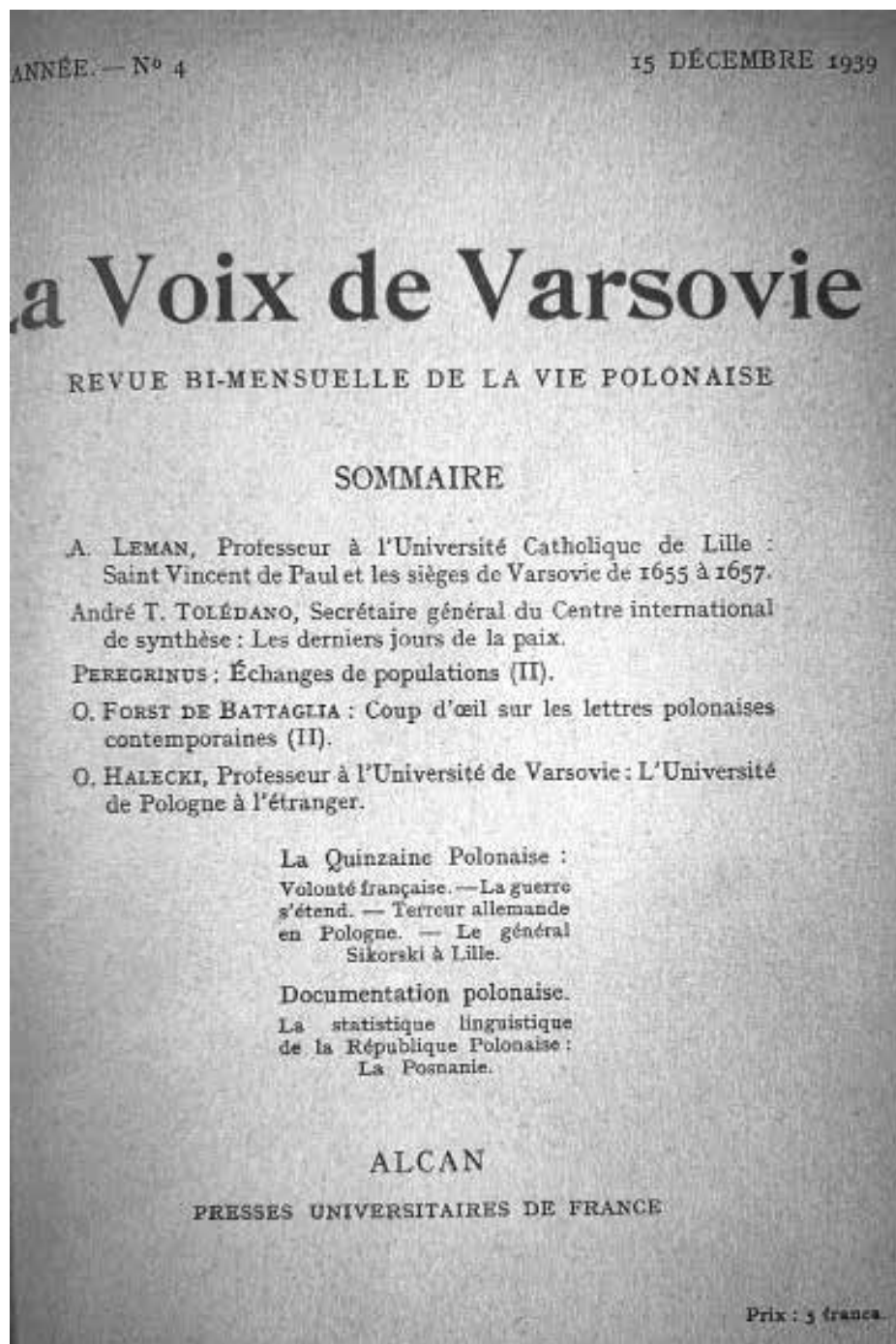
rzyć taką placówkę w Paryżu, z centralną siedzibą w Bibliotece Polskiej. W wolnej stolicy Francji, przy prezydencie Rzeczypospolitej, rządzie i armii polskiej – skupiała się kolejna polska emigracja niepodległościowa.

Zapoczątkowany w październiku 1939 roku projekt – w redakcji pisma „La Voix de Varsovie”, założonego dzięki staraniom Biblioteki Polskiej – został życzliwie przyjęty w społeczności francuskiej, pozyskał sobie także przychyłność obu rządów – polskiego i francuskiego. Pod koniec listopada ustalono terminy dwóch zebrań konstytuujących Uniwersytet: zamkniętego zebrania profesorów i docentów polskich szkół akademickich oraz uroczystej inauguracji Uniwersytetu Polskiego za Granicą.

Pierwsze z tych zebrań, któremu przewodniczył prof. Stanisław Stroński, odbyło się pod koniec listopada w sali posiedzeń Biblioteki Polskiej. Po wysłuchaniu referatu prof. Oskara Haleckiego i dyskusji jednogłośnie przyjęto projekt utworzenia Uniwersytetu Polskiego za Granicą.

Wybrano Komitet Organizacyjny, spełniający równocześnie rolę Senatu Akademickiego. W jego skład weszli przedstawiciele sześciu uniwersytetów polskich oraz dwóch politechnik:

- Uniwersytet Jagielloński z Krakowa reprezentował prof. Stanisław Kot;
- Uniwersytet Stefana Batorego w Wilnie – prof. Stefan Glaser;
- Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie – prof. Olgierd Górka;
- Uniwersytet Józefa Piłsudskiego w Warszawie – prof. Oskar Halecki;
- Uniwersytet w Poznaniu – prof. Stanisław Runge;



4. Pismo „La Voix de Varsovie”, Paryż, 1939; strona internetowa: Argonnaute.parisnanteerre.
fr/ark:/14707/a011403267922YHLOm7

L'UNIVERSITÉ DE POLOGNE A L'ÉTRANGER

En (1) 1364, en marge d'un grand congrès de monarches réunis à Cracovie, Casimir le Grand, Roi de Pologne, fonda, avec l'appui du grand pape français que fut le Bienheureux Urbain V, la première Université polonaise, celle de Cracovie, organisée sur le modèle de celle de Bologne. A partir de ce moment lointain, chaque siècle apporta des contributions nouvelles au développement de la vie universitaire polonaise. Au seuil du XV^e siècle, cette même Université s'étend et se réforme, cette fois-ci sur le modèle de l'antique Sorbonne. Au XVI^e siècle, nous voyons se créer une Académie — il est vrai passagère — à Poznań, puis l'Université de Wilno, enfin celle de Zamosć, bientôt disparue. Au XVII^e siècle, à une époque où Kiew appartenait encore à la Pologne, c'est l'Université de Kiew qui prend naissance, et bientôt celle, toujours polonaise, de Lwów. Au XVIII^e siècle, au temps de la grande réforme constitutionnelle de la Pologne, s'opère également la réforme de l'enseignement supérieur dans ses centres principaux. Et même au XIX^e siècle, sous la domination étrangère, la Pologne a profité de chaque instant, de chaque circonstance plus favorable pour créer de nouvelles écoles supérieures, comme l'Université de Varsovie, l'Ecole Polytechnique de cette même ville et celle de Lwów. Que dirai-je enfin de cette Pologne nouvelle, qui, au cours des vingt ans de paix et de liberté qui lui furent laissés, a réorganisé ou créé à nouveau sept grandes universités et une vingtaine d'autres établissements d'enseignement supérieur, auxquels venait s'ajouter presque chaque année une nouvelle fondation ?

Pour prouver, ne fût-ce que par un seul exemple, que cette dernière affirmation n'est pas exagérée, je me permettrai de vous signaler qu'en ce même jour tragique à jamais du 1^{er} septembre, jour de l'invasion allemande, l'Ecole des Sciences politiques de Varsovie, jusqu'alors institution privée, devait s'ouvrir comme Académie des Sciences politiques, avec le rang d'une Université.

(1) Discours prononcé, au nom du Comité d'Organisation, à la séance constitutive de l'Université de Pologne à l'Étranger, tenue le 1^{er} décembre 1939, à Paris, sous le haut patronage de M. le Président de la République de Pologne, et sous la présidence de M. Roussy, Recteur de l'Université de Paris.



5. Sala posiedzeń Biblioteki Polskiej w Paryżu; fot. ze zbiorów PUNO



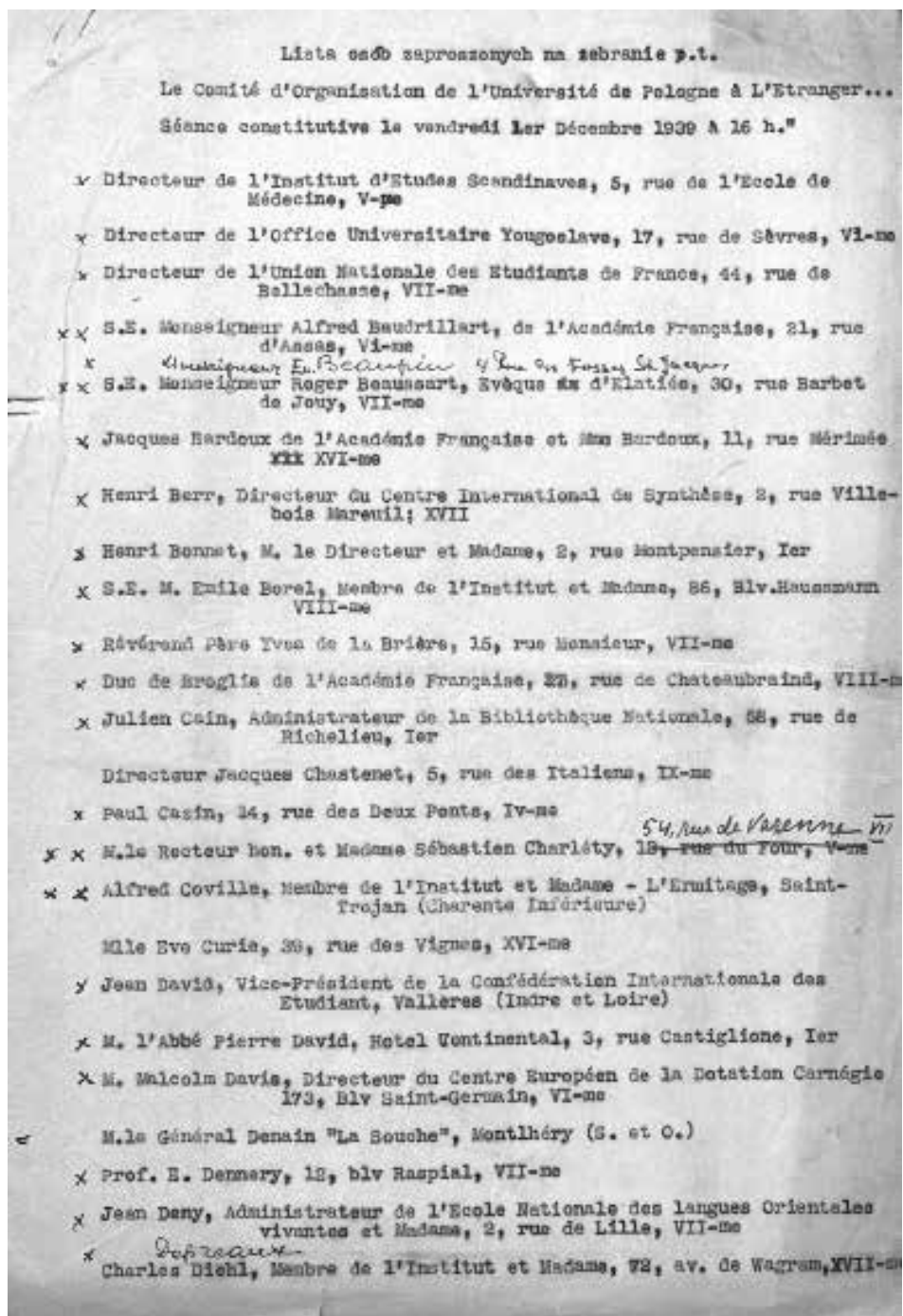
6. Prof. nauk medycznych Gustave Roussy, rektor Uniwersytetu Paryskiego, wybitny neurolog, twórca i wieloletni dyrektor francuskiego instytutu zwalczania raka (dziś Institut Gustave-Roussy), wziął udział wraz z premierem gen. Władysławem Sikorskim w spotkaniu inauguracyjnym działalności uczelni 1 grudnia 1939 r.; fot. Wikipedia

- Uniwersytet Katolicki z Lublina – prof. Stanisław Stroński (który był zastępowany w pracach Komitetu przez prof. Pawła Skwarczyńskiego, gdyż sam pełnił stanowisko wiceprezydenta i ministra stanu);
- Politechnikę Warszawską – prof. Gustaw Mokrzycki oraz
- Politechnikę Lwowską – docent Adam Rose.

Funkcję przewodniczącego Komitetu powierzono prof. Oskarowi Haleckiemu, a sekretarza – prof. Pawłowi Skwarczyńskiemu.

Postanowiono wówczas również, by uruchomić jak najszybciej dwa wydziały: prawno-ekonomiczny pod kierunkiem prof. Glasera i humanistyczny pod przewodnictwem prof. Kota.

Inauguracja Uniwersytetu Polskiego za Granicą (Uniwersytet Polski Zagranicą; dalej skrót: UPZ) odbyła się 1 grudnia 1939 roku w Wielkiej Sali Biblioteki Polskiej w Paryżu. Prezydent Rzeczypospolitej Władysław Raczkiewicz objął uroczystość patronatem, a nie mogąc być osobiście z powodu stanu zdrowia wydelegował ówczesnego ministra spraw zagranicznych Augusta Zaleskiego.



7. Lista gości na inaugurację działalności Uniwersytetu Polskiego za Granicą 1 grudnia 1939 r.; fot. ze zbiorów PUNO

- 2.
- ✓ A. Digeon, Directeur de l'Office national des Universités et Ecoles françaises, 96, Blv. Raspail, VII-me
 - × Georges Duhamel de l'Académie Française, 101, blv. Raspail, VII-me
 - × × Edmond Feral, Membre de l'Institut, Administrateur du Collège de France 28, rue du Général Foy, VIII-me
 - M. le Général et Madame Louis Faury, 1, rue d'Onessant, XV-me
 - × Paul Feyal, 136, Blv. de l'Hôpital, XIII-me
 - × M. et Mme Etienne Fournol, ^{18, rue Pasteur Saint Cloud} 8, rue de Baynes, VII-me
 - M. Ch. H. Garnier, Inspecteur général de l'Éducation Nationale, Bucières par la Roche-Vivienne (Seine et Loire)
 - × Louis Gillet de l'Académie Française et Mme Gillet, 17, rue Bonaparte VI-me
 - ✓ M. le Général Gouraud, Membre de l'Institut, 90-bis rue de Varenne, VII-me
 - Selskar Gunn, 20, rue de la Baume, VIII-me
 - × Maurice Guyot, secrétaire général de l'Université de Paris, 47, rue des Ecoles, V-me
 - × × ^{3 route} Louis Halphen, Membre de l'Institut et Madame, 8-bis, Chaussée de la ~~Mme~~ ~~Mette~~, XVI-me
 - × × Gabriel Hanotaux, de l'Académie Française et Madame, 4, Av. Hoche, VIII-me
 - × Robert d'Harcourt, Institut Catholique, ^{113, rue Denon XVIII} ~~64, rue de Valenciennes VI-me~~
 - × M. Henzel, 2, rue Montpensier, Ier
 - × Abbé Augustin Jakubisiak, 20-bis, rue Censier V-me
 - × M. et Mme Paul Hazard, ~~101, rue de Saoy VII-me~~ ^{24, rue Arcade VII}
 - × × S.E. Sr André Honorat, 19, ~~xxx~~ Blv. Jourdan, XIV-me
 - × Victor Jancouloane, Directeur de l'École Roumaine en France, 50, rue des Châtaigniers, Fontenay aux Roses (Seine)
 - × × H.S. Krass, Directeur de l'American University Union, 173, blv St-Germain VII-me
 - × Monsieur Lajti, 2, rue Montpensier, Ier
 - S.E. M. l'Ambassadeur et Madame Jules Laroche, 3, rue de Traktir, XVI-me
 - M. Langier, Directeur au Ministère de l'Éducation Nationale, 110, rue de Grenelle, ~~XIX~~ VII-me
 - × Louis Le Fur, 15, rue Duguay Trouin, VI-me
 - × M. et Mme Michel Lhéritier, 9, rue du Printemps, XVII-me
 - ± M. et Mme Julien Luchaire, 96, av. de Ternes, XVII-me
 - × Emile MÈle, de l'Académie Française et Madame, 11, rue de Bavarre, V-me
 - × Prof. Paul Mantoux, 46, rue Scheffer, XVI-me
 - M. le Ministre Jean Marx, Hôtel Continental, 3, rue Castiglione, Ier

GRAŻYNA CZUBIŃSKA

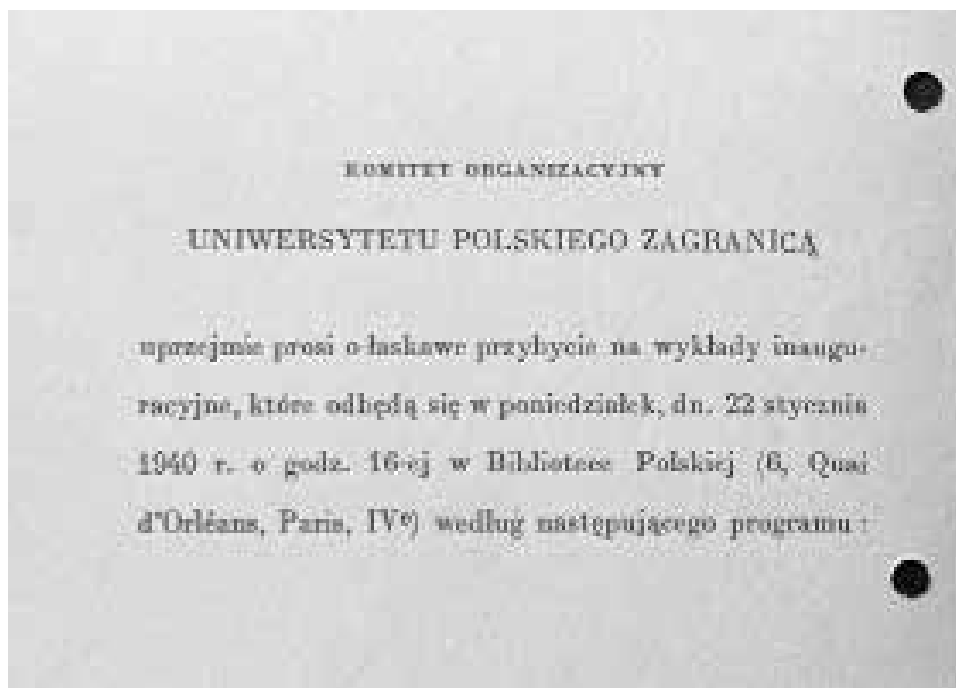
- 3.
- ↳ François Mauriac, de l'Académie Française et Madame, 28, av. Théophile Gauthier, XVI-me
 - ✕ M. et Mme André Mazon, 140, avenue de Suffren, XV-me
 - Abbé Merklen, 5, rue Bayard, VIII-me
 - ✕ ✕ Alexandre Millerand, Membre de l'Institut et Madame, 94, rue Kléber XVI-me
 - ✕ Lieutenant Roger Millot, 103^{bis} 404. D.C.A., Reugny (Indre et Loire)
 - Emile Mireau, 5, rue des Italiens, IX-me
 - Duc de Lévis Mirepoix, 46, Av. Madrid, Neuilly sur Seine
 - ✕ Directeur Léopold Molnos, 18, rue Pierre Curie V-me
 - ✓ M. et Mme Henri de Montfort, 3, rue Mazarine, VI-me
 - ✕ Madame Octave Monod, 2, rue Rosa Bonheur, XV-me
 - ✕ Olivier Martin et Madame, 24, rue de Varenne, VII-me
 - Comte Etienne de Malécha, Directeur du "Journal des Débats", 14, rue des Prêtres St-Germain l'Auxerrois, I^{er}
 - Comte Vladimir d'Ormesson, 55, rue de Varenne, VII-me
 - ✕ ~~Georges Roche~~, Membre de l'Institut, 88, rue de Sévres, VI-me *de la Roche*
 - ↳ ✕ M. l'Ambassadeur André de Farnfield, 20, rue de Longchamp, XV^{me}
 - Comte et Comtesse Jean de Fange, 55, rue de Varenne, VII-me
 - ✕ Charles Petit Outailis, Membre de l'Institut et Madame, 96, blv Raspail VI-me
 - ✕ M. et Mme René Pinon, 21, Avenue de la Motte Picquet, VII-me
 - ✕ Jean Pryluski, 57-bis, rue de Varenne, VII-me
 - ✕ Pierre Renouvin, 2, blv St-Germain, V-me
 - Directeur Holland, 22, Av. de l'Observatoire, XIV-me
 - Jules Rouain, 23, blv Murat, XVI-me
 - ↳ Théodore Roussel, Directeur de l'Enseignement Supérieur, Ministère de l'Education Nationale, 110, rue de Grenelle, VII-me
 - ✕ Baron Ernest Seillière, Membre de l'Institut et Madame, 16, rue Hamelin, XVI-me
 - ↳ ✕ H.G.H. Sellen, Directeur de l'Institut Britannique, 6, rue de la Sorbonne V-me
 - ✕ André Tibal, 8, rue Carrier Belleuse, XV-me
 - ✕ Paul Tirard, Membre de l'Institut, 6, rue Puvion de Chavannes, XVII-me
 - Le Lieutenant Jean Thomas, Compagnie de Garde du Q.G.N^o8, Secteur postal 184
 - ↳ André de Tolédano, HStel de Navarre, 12, rue Colbert, II-me
 - ↳ Jules Tournai, 25, rue du Four, V-me

7. Lista gości na inaugurację działalności Uniwersytetu Polskiego za Granicą 1 grudnia 1939 r. – ciąg dalszy; fot. ze zbiorów PUNO

TO TU BYŁ POCZĄTEK...

4.

* Paul Valéry, de l'Académie Française, 40, rue Villejust, XVI-me
* M. le Doyen Joseph Vendryès, 86, Blv Jourdan, XV-me
François Vuillet, 59, rue La Fayette, IX-me
* Directeur et Madame Jacques Zeiller, 8, rue du Vieux Colombier, VI-me
Prince Louis de Broglie 94, rue Perronet Neully sur Seine
G. Rippert doyen de la fac. Droit 2, rue Récamier Paris VI
Tiffeneau doyen Médecine 85, bd. Saint Germain, VI.
Ch. Maurain doyen Sciences 83, rue Denfert Rochereau XIV
A. Danicou doyen Pharmacie 23-bis, rue des Binelles Sèvres
Bouglé, dir. Ecole Normale 45, rue d'Ulm Paris V
Mr et Mme Joliot Curie 76, av. Lenôtre Antony Seine 67-1-1-1
Pierre Champion 4, rue Michelet Paris VI
Joseph Berthélemy membre de l'Institut II, rue de Belbechasse VII
Brunel Clovis membre de l'Institut Dir. Ec. de Chartres II, rue Cassette
Martonne Emmanuel de 248 bd. Raspail XIV
Madelin Louis de l'Académie 123, av. Mozart Paris XVI.
Seignobos Charles 38 rue des Ecoles Paris V.



8. Zaproszenie na inaugurację działalności Uniwersytetu Polskiego za Granicą 1 grudnia 1939 r.; fot. ze zbiorów PUNO

Prezesa Rady Ministrów, Naczelnego Wodza – gen. Władysława Sikorskiego reprezentował wiceminister spraw wojskowych – gen. Marian Kukiel. W imieniu rządu francuskiego przybyli: Rene Marx Dormoy, minister spraw zagranicznych, i Edward Rosset, delegat Ministerstwa Wychowania Narodowego, dyrektor Departamentu Szkół Wyższych. Obecni byli także inni reprezentanci rządu polskiego – minister Feliks Frankowski, chargé d'affaires RP w Paryżu, ks. biskup Józef Gawlina i ks. Franciszek Cegiełka, rektor Misji Katolickiej, a ze strony francuskiej – kardynał Alfred Baudrillart (Budrija), ambasador Francji w Warszawie i wielu delegatów, profesorów uczelni paryskich.

Zebraniu przewodniczył prof. Gustav Roussy, rektor Uniwersytetu Paryskiego. Jako gospodarz powitał zebranych dyrektor Biblioteki Polskiej – minister Franciszek Pułaski, a w imieniu rządu polskiego – wiceminister gen. Marian Kukiel. Prof. Oskar Halecki przedstawił program działań Komitetu UPZ. Wystąpił również H. G. R. Sellons, dyrektor Instytutu Brytyjskiego przy Uniwersytecie Paryskim, Henri Bonnet, dyrektor Międzynarodowego Instytutu Współpracy Umysłowej przy Lidze Narodów oraz prof. Andre Mazon w imieniu College de France.



W powitalnym przemówieniu minister Franciszek Pułaski powiedział m.in.:

Dzieje się to nie tyle dziwnym, ile znamionym zrzędzeniem Opatrzności, że naszych dostojnych Gości, a przedstawicieli naczelných władz Polski witamy – na tym tu właśnie miejscu, na którym z cierpién patriotycznych naszych największych bohaterów i wieszczów narodowych rodziły się elementy twórcze odrodzenia duchowego Ojczyzny, a witamy ich prawie dokładnie w stuletnią rocznicę otwarcia tej naszej Instytucji, którą oni powołali do życia, aby w najgorszych nawet chwilach naszej niewoli reprezentować mogła godnie przed światem zachodnim – nasze wartości moralne i duchowe i głosiła naukowo stwierdzona słuszność praw naszych do samoistnego bytu państwowego³.

Jeszcze przed inauguracją UPZ, w ostatnich dniach listopada 1939 roku, dotarła wiadomość o aresztowaniu niemal wszystkich profesorów, docentów i asystentów Uniwersytetu Jagiellońskiego przez Niemców i wywiezieniu ich do obozu koncentracyjnego. Tragedia ta – jak wspomniał Oskar Halecki – w sposób szczególnie uwydatniła konieczność istnienia polskiej placówki uniwersy-

³ Archiwum PUNO, Przemówienie ministra Franciszka Pułaskiego, dyrektora Biblioteki Polskiej na „Seance Constitutive” Uniwersytetu Polskiego za Granicą 1 grudnia 1939 r.

Przemówienie p. Min. Franciszka PUŁASKIEGO,
Dyrektora Biblioteki Polskiej,
na "Séance Constitutive" Uniwersytetu Polskiego
za granicą dn. 1 grudnia 1939 w Bibliotece Polskiej
w Paryżu.-

Wyrażając głębokie podziękowanie Panu Prezydentowi Rzeczy-
pospolitej Polskiej za łaskawo udzielenie swego wysokiego poparcia
w przedsięwzięciu, dla którego się dziś zbieramy, i wyrażając ser-
deczny żal, że w ostatniej chwili zakaz lekarski nie pozwolił Mu
wziąć udziału w tej Uroczystości, mam zaszczyt powitać Jego przedsta-
wiciele w osobie P. Ministra Spraw Zagranicznych Augusta Zaleskiego,
oraz Generała Kukieła, który reprezentuje tu Pana Prezera Generała
Sikorского.

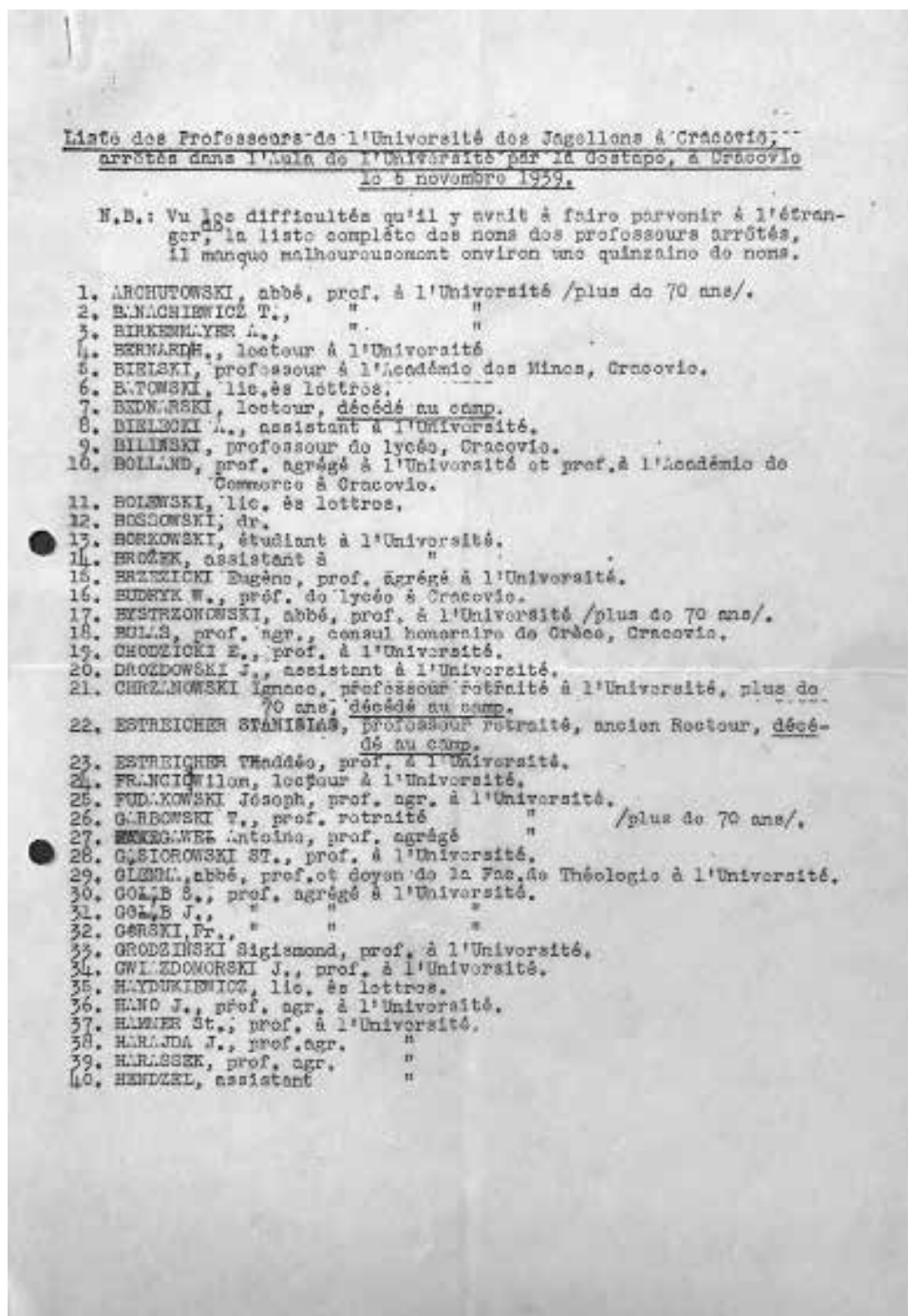
Z wyrazami szczególnego szacunku i wdzięczności witam też
Pana Ministra Frankowskiego, który w swoim nowym charakterze przed-
stawiciela Rządu Polskiego we Francji, jest pomiędzy nami poraz
pierwszy, a którego poparciem Biblioteka Polska ma wiele do zawdzię-
czenia.

Dziaje się to nie tyle dziwnym ile znamienym kradzeniem
Opatrności, że naszych dostojnych Gości a przedstawicieli naczel-
nych władz Polskich witamy na tym tu właśnie miejscu, na którym
z cierpieniem patriotycznych naszych największych bohaterów i wieszczów
narodowych rodziły się elementy twórcze odrodzenia duchowego Ojczyz-
ny, a witamy ich prawie dokładnie w stoletnią rocznicę otwarcia tej
naszej Instytucji, którą oni powołali do życia, aby w najgorszych
nawet chwilach naszej niewoli, aby reprezentować mogła godnie przed
światem zachodnim nasze wartości moralne i duchowe i głosiła naukowo
stwierdzoną słusność praw naszych do samostanego bytu Państwowego.

9. Przemówienie ministra Franciszka Pułaskiego, dyrektora Biblioteki Polskiej, na „Seance Constitutive” Uniwersytetu Polskiego za Granicą 1 grudnia 1939 r.; fot. ze zbiorów PUNO

I stało się, że dzięki ich myśli patriotycznej i pracy ich następców, ta nasza Instytucja stała się, jak gdyby sybtesą Polski dla obcych, a dla nas Polaków trwała, jako ta część Polski, która nigdy nie uległa najeźdźcy i która nigdy czoła nie pochyliła przed tą, czy inną przesecą.

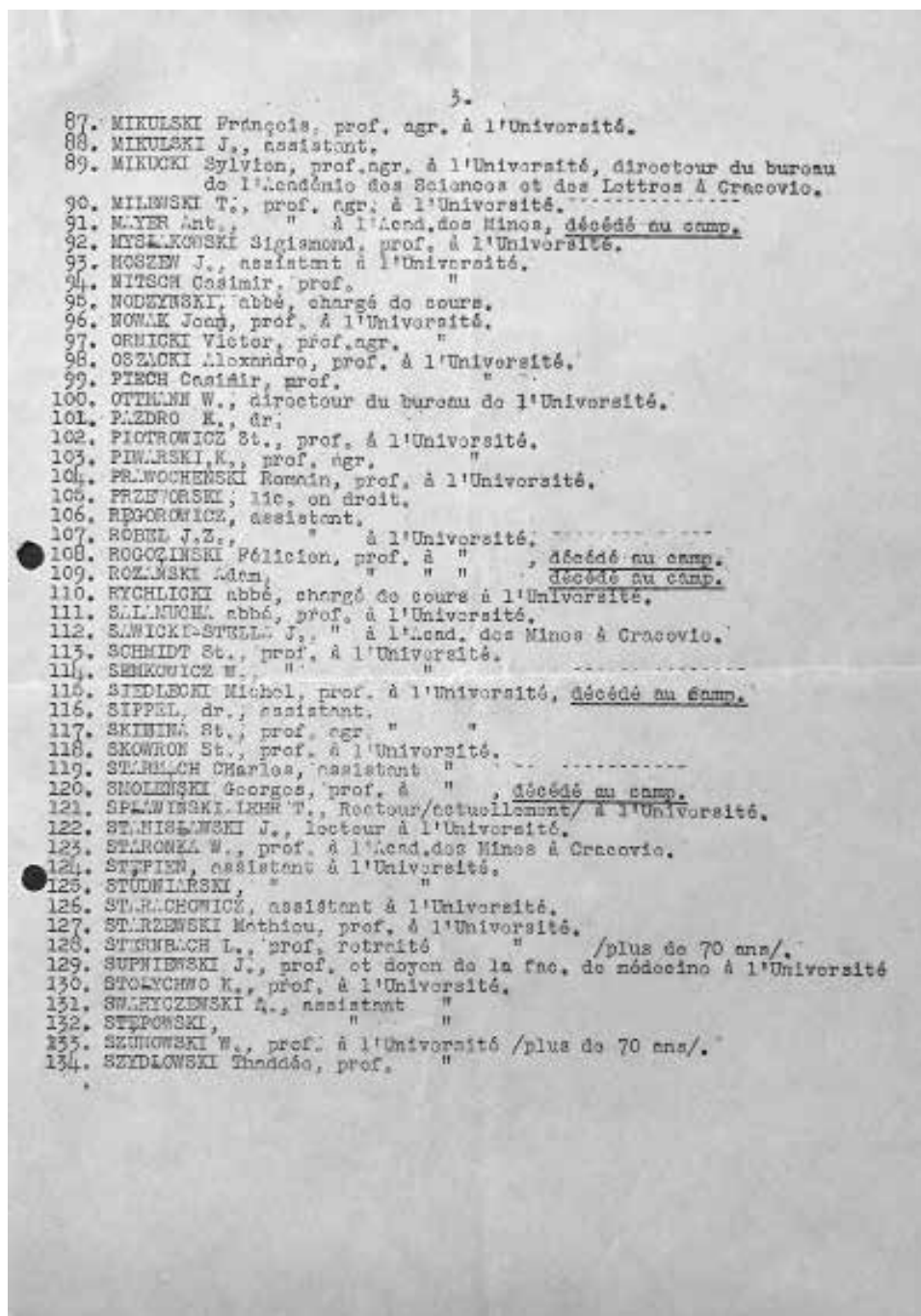
Dostojni Panowie, oto jutro udajecie się na terytorium eksterytorialne udzielone Wam przez zaprzyjaciłą Francję, jako symbol naszej niepodległości, ale dzieje się może nie tyle dziwnym ile znamienym urządzeniem Opatrzności, że w wilję tej wędrowki przebywacie tu z nami w tej Instytucji, która ma też swoją Polską eksterytorialność i to wypływającą nie z uprzywilejowania sojusznika i przywileju prawa międzynarodowego, ale z samorodną potęgą ducha naszych wielkich wódsów oręła i myśli, pod których siłą i urokiem eksterytorialność myśli Polskiej na tym miejscu napanowała z przez obcych uznana, została, czego dzisiejsze zebranie, skład jego i cel są jaskrawym dowodem.



10. Lista profesorów Uniwersytetu Jagiellońskiego aresztowanych przez Gestapo 6 listopada 1939 r.; fot. ze zbiorów PUNO

41. HEYDEL Adam, prof. à l'Université.
42. HOBORSKI Antoine, prof. à l'Académie des Mines, Cracovie, plus de 70 ans.
43. HUDA, lic. ès lettres.
44. JACHIMECKI Eda., préf. à l'Université.
45. JANIK, assistant à l'Université.
46. JAKUBIĆ, " " "
47. JASKÓLSKI, lic. ès lettres.
48. JEZEWSKI, prof. à l'Acad. des Mines, Cracovie.
49. KOCZMARCZYK, abbé, prof. à l'Université.
50. KAMECKI J., lic. ès lettres.
51. KAMIENSKI Bogdan, prof. à l'Université.
52. KOCWA Alexandre, prof. à " " "
53. KOLACZKOWSKI, " " "
54. KONOPCZYNSKI Wl., " et doyen de la fac. des philosophie à l'Université.
55. KLIMECKI S., lic. ès lettres.
56. KOSTRNECKI Casimir, prof. retraité, anc. recteur de l'Université, anc. Président de l'Acad. des Sciences et des Lettres de Cracovie, plus de 70 ans.
57. KOSTYLL-GUTTY Mafé, prof. à l'Université.
58. KOWALSKI Thaddée, " " " secr. gén. de l'Académie des Sciences et des Lettres de Cracovie.
59. KOZAK Jean, prof. à l'Université.
60. KRUPKOWSKI, assistant " "
61. KRYSZYNSKI-POMLIN T., abbé, prof. agr. à l'Université.
62. KRZYZIENIOWSKI Jean, abbé, prof. à l'Université.
63. KRZYŻANOWSKI Adam, " " " "
64. " " " " " " "
65. KUMYKOWSKI, assistant. " "
66. KURCZYNSKI S.S., prof. agr. " "
67. KURBEL S., docteur à l'Université.
68. KUTREBA Stanislas, prof. " " anc. recteur et Président de l'Académie des Sciences et des Lettres de Cracovie.
69. LANDE J., prof. à l'Université.
70. LEJA FB., " " "
71. LEPSZY R., dr. " " "
72. LESZCZYCKI St., assistant à l'Université.
73. LESNODORSKI B., " " " "
74. LEWKOWICZ Xavier, prof. à " " /plus de 70 ans/.
75. LISTOWSKI Anatole, assistant " " "
76. LUDKIEWICZ, lic. ès lettres.
77. LUKASIK S., prof. de gymnase et docteur à l'Université.
78. ŁOZINSKI Paul, prof. à l'Université.
79. MAJEWSKI Casimir, " " "
80. MAJEWICZ St., lic. ès lettres.
81. MALCZAK M., prof. à l'Université.
82. MAROHLIOWSKI Th., prof. et doyen de la fac. d'agronomie à l'Univ.
83. MIZIARSKI Stanislas, prof. et anc. recteur à l'Université.
84. NEPALIMANN Joachim, prof. agr. à l'Université.
85. NICHALSKI Constantin, abbé, prof. et anc. recteur à l'Université.
86. NICHALSKI Marian, prof. agr. à l'Université.

GRAŻYNA CZUBIŃSKA



10. Lista profesorów Uniwersytetu Jagiellońskiego aresztowanych przez Gestapo 6 listopada 1939 r. – ciąg dalszy; fot. ze zbiorów PUNO

TO TU BYŁ POCZĄTEK...

135. ZAKLINSKI, prof. à l'Académie des Mines à Cracovie.
136. TRMPKA T., " à l'Université.
137. TOCHOWICZ L., prof. agr. "
138. TUNSKI Stanislas, assistant.
139. URZĄDZCZYK S., "
140. WACHHOLTZ L., prof. retraité à l'Université /plus de 70 ans/.
141. WAJTER Fr., prof. à l'Université.
142. WĄŻEWSKI T., " "
143. WOLTER P., " et doyen de la faculté de droit.
144. WICHER W., abbé, prof. à l'Université.
145. WILK Antoine, assistant à l'Université.
146. WINIT, assistant.
147. WEBER T., "
148. WIODEK Jozef, prof. à l'Université.
149. WOJTUSIŁEK R.J., " agr. "
150. WOLSKI J., assistant "
151. ZABŁOCKI Jozef, prof. agr. à l'Université.
152. ZALEWSKI J., prof. agr. "
153. ZAWIDZKI Zdz., " à l'Université.
154. ZWERTYCKI Januarius, prof. à l'Université.
155. ZĄBINSKI, professeur à l'École de Commerce de Cracovie.



11. Nekrologi profesorów zmarłych w obozie koncentracyjnym Sachsenhausen-Oranienburg między 28 grudnia 1939 a 23 stycznia 1940 r.; fot. ze zbiorów PUNO



L'UNIVERSITE DE POLOGNE A L'ETRANGER

vous prie de bien vouloir assister au Service funèbre qui sera célébré le samedi 24 février 1940, à 9 heures, à l'Eglise Polonaise de l'Assomption, 263, rue Saint-Honoré, pour le repos des âmes de MM. :

Ignace CHERZANOWSKI

Professeur honoraire d'histoire de la littérature polonaise
à l'Université des Jagellons,
Membre de l'Académie Polonaise,
Docteur h. c. de l'Université des Jagellons et de l'Université de Poznań.

Stanislas ESTREICHER

Professeur de Histoire du droit de l'Europe Occidentale
à l'Université des Jagellons,
Ancien directeur de l'Université des Jagellons,
Membre de l'Académie Polonaise,
Editeur de la Bibliographie Polonaise.

Félix HOGUZIŃSKI

Professeur de physiologie à l'Université des Jagellons,
Ancien doyen de la Faculté d'Agronomie,
Membre de l'Académie Polonaise.

Adam ROŻAŃSKI

Professeur de géométrie agricole à l'Université des Jagellons,
Ancien doyen de la Faculté d'Agronomie,
Membre de l'Académie Polonaise.

Michel SIEDLECKI

Docteur h. c. de l'Université de Strasbourg,
Professeur de zoologie à l'Université des Jagellons,
Ancien directeur de l'Université Stefan Batory à Wilna,
Membre de l'Académie Polonaise,
Correspondant de la Société de Biologie de Paris
et de Zoological Society de Londres.

Georges SMOLEŃSKI

Professeur de géographie générale à l'Université des Jagellons,
Ancien doyen de la Faculté de philosophie,
Membre-correspondant de l'Académie Polonaise,
Membre honoraire de la Société Tchecoslovaque de Géographie,
Membre correspondant des Sociétés Géographiques de Belgique
et de Mexico.

Antoine MEYER

Professeur de droit minier à l'Académie des Mines de Cracovie.

Étienne BEDNARSKI

Editeur de revue à l'Université des Jagellons.

décédés, entre le 28 décembre 1939 et le 23 janvier 1940, dans le camp de concentration de Sachsenhausen-Oranienburg près de Berlin.

teckiej na terenie zagranicznym. Tylko taka placówka mogła swobodnie występować w obronie prześladowanych akademików. Działania te w pierwszym okresie istnienia Uniwersytetu zdominowały prace Komitetu. Z inicjatywy rządu polskiego został opracowany tekst protestu, uchwalony także przez Uniwersytet Paryski i rozesłany m.in. do uniwersytetów angielskich, amerykańskich, włoskich, greckich, argentyńskich.

24 stycznia 1940 roku z inicjatywy UPZ odbyło się uroczyste nabożeństwo żałobne w intencji ośmiu profesorów krakowskich, których zamordowano w obozie koncentracyjnym w okresie 28 grudnia 1939 – 23 stycznia 1940 roku.

Byli to: Ignacy Chrzanowski (profesor honorowy historii literatury polskiej UJ), Stanisław Estreicher (profesor historii prawa zachodnioeuropejskiego UJ), Feliks Rogoziński (profesor fizjologii UJ), Adam Różański (profesor inżynierii rolniczej UJ), Michał Siedlecki (profesor zoologii UJ), Jerzy Smoleński (profesor geografii ogólnej UJ), Antonii Meyer (profesor prawa górniczego Akademii Górniczej), Stefan Bednarski (lektor języka rosyjskiego UJ). W nabożeństwie wzięli udział profesorowie i studenci Uniwersytetu, przedstawiciele rządu polskiego, władz francuskich i francuskiego świata naukowego. Pamięć tych pierwszych ofiar oraz liczniejszych jeszcze profesorów polskich – o których losie dowiedziano się później – odnajdywała wyraz w wielu podejmowanych w terminie późniejszym akcjach, również na rzecz tych profesorów, którzy pozostali jeszcze w obozach koncentracyjnych.

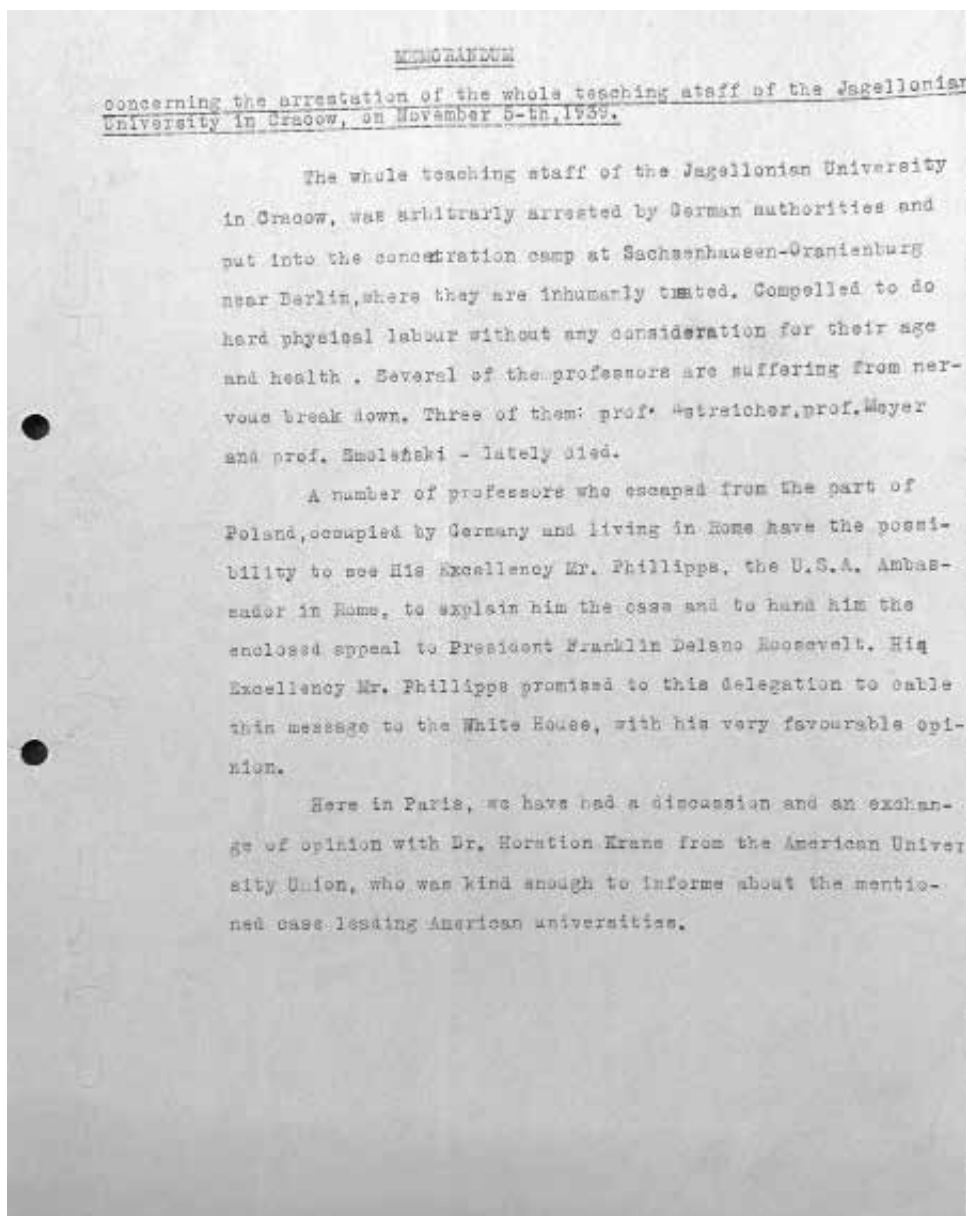
5 listopada 1939 roku ukazało się „Memorandum” w sprawie uwolnienia profesorów aresztowanych przez Gestapo. Lista zawierała 170 nazwisk przetrzymywanych przedstawicieli polskiego świata akademickiego.

Uniwersytet Polski za Granicą starał się od początku współpracować ściśle z władzami Rzeczypospolitej i uzgadniać z nimi swoją działalność. Wynikało to zarówno z nakazów chwili, jak i z faktu, że większość polskich uczelni była instytucjami państwowymi. Szczególną życzliwością i poparciem otoczył Uniwersytet prezydent Władysław Raczkiewicz, a także premier gen. Władysław Sikorski, który z okazji rozpoczęcia wykładów 22 stycznia 1940 roku, przesłał telegram:

W dniu otwarcia Uniwersytetu Polskiego Zagranicą, ośrodka kultury i twórczej myśli, świadczącego o żywotności i niezłomności ducha polskiego, przesyłam na ręce Jego Magnificencji gorące życzenia najowocniejszej pracy. Generał Sikorski, Premier⁴.

⁴ Archiwum PUNO, O. Halecki, Sprawozdanie z działalności Uniwersytetu Polskiego Zagranicą w roku akademickim 1939/40, Paryż, czerwiec 1940.

TO TU BYŁ POCZĄTEK...



12. „Memorandum” w sprawie uwolnienia profesorów, aresztowanych przez Gestapo, z 5 listopada 1939 r.; fot. ze zbiorów PUNO

UNIwersYTET POLSKI ZAGRANICĄ
Biblioteka: Palais B. Oasi d'Orléans - Paris IV

PROGRAM WYKŁADÓW
na trimestr zimowy roku akademickiego 1939-1940
22 stycznia - 16 marca 1940 roku

Zajęcia uniwersyteckie rozpoczyna się od sobotniego, które zostanie odbywione w Kościele Polskim 243, Rue Saint-Honoré (Eglise de l'Assomption), w niedzielę dn. 21 b. m., o godzinie 9-aj m. 30
Inauguracja wykładów odbędzie się w poniedziałek dn. 22 b. m. o godzinie 4-aj w Bibliotece Polskiej (A. Oasi d'Orléans) według następującego porządku:

Dr. Stanisław STRONSKI **Dr. Stanisław KOT** **Dr. Marian KUKIEL**
prof. Uniwersytetu Kat. w Lublinie prof. Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie docent Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie
Członek honorowy Instytutu polski Członek Polskiej Akademii nauk Reprezentant w Głównym Komitecie

Normalne zajęcia rozpoczną się we wtorek dn. 23 b. m. według poniższego programu

I. WYDZIAŁ PRAWNO-EKONOMICZNY

<p>Dr. Paweł SKWARCZYŃSKI doc. prof. Uniwersytetu Kat. w Lublinie Zagadnienia charakterystyczne w ustroju dawnej Rzeczypospolitej w CZĘŚCI I, od godziny 9-aj do 1-aj</p> <p>Dr. Michał POTULICKI doc. Uniwersytetu Warszawskiego Prawo konstytucyjne CO DROGA KONSTYTUCYJNA, od 2-aj do 4-aj od godziny 4-aj do 5-aj</p> <p>Dr. Adam ROSE doc. Instytutu i Seminarium, Szkoła Główna, Wydział I Wydział Rządowy Instytutu w Warszawie Zagadnienia gospodarcze Polski Wypłoszonej w 2007, od godziny 4-aj do 5-aj</p> <p>Dr. Władysław KULSKI Prawa międzynarodowe CO DROGA 2007, od 2-aj do 4-aj od godziny 4-aj do 5-aj</p>	<p>Dr. Jerzy LANGROD prof. Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie Zagadnienia z prawa administracyjnego w 2007, od godziny 9-aj do 1-aj</p> <p>Dr. Adam PRAGIER prof. Wydziału Nauk Prawnych w Warszawie Zarys skarbowałości ogólnej CO DROGA 2007, od 2-aj do 4-aj od godziny 9-aj do 1-aj</p> <p>Dr. Stefan GLASER prof. Uniwersytetu w Strasburgu w Francji Prawo i proces karny CO DROGA 2007, od 2-aj do 4-aj od godziny 9-aj do 1-aj</p> <p>Dr. Zygmunt NAGÓRSKI Członek honorowy Instytutu polski Polski kodeks zobowiązań w 2007, od godziny 4-aj do 5-aj</p> <p>Dr. Bronisław HELCZYŃSKI prof. Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie Zarys prawa handlowego i wekslowego w 2007, od godziny 4-aj do 5-aj</p>
---	---

II. WYDZIAŁ HUMANISTYCZNY

<p>Ks. prof. dr. Augustyn JAKUBISIAK Znaczenie i podłoża prawników myśli w 2007, od godziny 9-aj do 1-aj</p> <p>Dr. Marian HEITZMAN doc. Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie Zagadnienia racjonalizmu i irracjonalizmu w doświadczeniu CO DROGA KONKORDANCJA, od 2-aj do 4-aj od godziny 4-aj do 5-aj</p> <p>Dr. Stanisław SELIGA doc. Wydziału Nauk Prawnych w Warszawie Z dziejów kultury starożytnej w 2007, od godziny 4-aj do 5-aj</p> <p>Dr. Oskar HALECKI prof. Uniwersytetu F. O. w Warszawie Rola Polski w dziejach powstających w 2007, od godziny 4-aj do 5-aj</p> <p>Dr. Olgierd GÓRKA prof. Uniwersytetu J. E. w Łodzi Korzystność i nieskończoność polityki dawnej Rzeczypospolitej w 2007, od godziny 4-aj do 5-aj</p>	<p>Jan LECHON Tradycja i nowość w polskiej literaturze współczesnej w 2007, od godziny 9-aj do 1-aj</p> <p>Najbardziej humanistycznym odbędzie się także: A) Wykład "CENTRE D'ETUDES POLONAISES" w języku francuskim M. Paul CAZIN docent de l'Université de Lyon La littérature romanesque polonaise w 2007, od godziny 4-aj do 5-aj M. Henri de MONFORT professeur à l'Université de la Sorbonne (Université de Paris) Le rôle de la Pologne dans l'Europe centrale et orientale w 2007, od godziny 9-aj do 1-aj B) Konferencje publiczne, których daty będą ogłaszane później.</p>
--	--

Na obu Wydziałach będą się odbywały coroczne wykłady otwarte i konwersatorium w sprawie przyjęcia Polaków do
Polskiej Akademii Nauk i Instytutu polski.

Osoby, pragnące zapisać się na Uniwersytet i koncylium z wysłannymi stąd sprawnymi, będą przyjmowane
Sekretariat codziennie od godziny 10-aj do 12-aj i wykonać im odpowiednie zażyczenia.

Prezesa Uniwersytet przewiduje wolnych słuchaczy, którzy będą mogli uczestniczyć dowolnie na wykładach.

(wyd. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100)

13. Program wykładów na trimestr zimowy 22 stycznia – 16 marca 1940 r.; fot. ze zbiorów PUNO

UNIwersYTET POLSKI ZAGRANICĄ
(Biblioteka Polska 6, Quai d'Orléans — Paris IV)

PROGRAM WYKŁADÓW
na trimestr letni roku akademickiego 1939 — 1940
8 kwietnia — 28 czerwca 1940 roku

I. WYDZIAŁ PRAWNO-EKONOMICZNY

Dr. Eugeniusz JARRA
Prof. Uniwersytetu J. P. w Warszawie.
Zagadnienia z teorii prawa
Dział I: ogólna teoretyczna polityki państwa.

Dr. Paweł SKWARCZYŃSKI
Doc. prof. Uniwersytetu Kat. w Lublinie.
Zagadnienia charakterystyczne w ustroju dawnej Rapińskiej
W Warszawie.
W WTORZE, od godz. 4—5

Dr. Michał POTULICKI
As. doc. Uniwersytetu w Górnym, prof. Wydziału Szkoły Dobrańskich.
Ustrój Polski współczesnej
Co drugi PONIEDZIAŁEK (od 15 IV), od godz. 4—5

Dr. Marian JEDLIŃKI
Prof. Uniwersytetu w Poznaniu.
Ustrój dawnych i dzisiejszych Niemiec
W WTORZE, od godz. 5—4

Dr. Adam ROSE
Doc. Politechniki Łódzkiej, Szkoły Gł. Gosp. Węzł. i Włocł.
Wrocławskiej Politechniki w Warszawie.
Zagadnienia gospodarcze Polski współczesnej
W CZWARTEK, od godz. 6—7

Dr. Roman PIOTROWSKI
Prof. Uniwersytetu J. P. w Warszawie.
Prawo gospodarcze
W PIĄTEK, od godz. 2—4

Dr. Bohdan WINIARSKI
Prof. Uniwersytetu w Poznaniu.
Prawo międzynarodowe
W SOBÓTY, od godz. 5—4

II. WYDZIAŁ HUMANISTYCZNY

Ks. prof. dr. Augustyn JAKUBISIAK
Czas i przestrzeń
W WTORZE, od godz. 5—4

Dr. Bogumił JASINOWSKI
Prof. Uniwersytetu Św. Maksyma w Włocławku.
Zarys filozofii starożytnej
W PIĄTEK, od godz. 7—8

Dr. Marian HEITZMAN
Doc. Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie.
Zagadnienie racjonalizmu i irracjonalizmu a światopogląd
Dział I: ogólna teoretyczna polityka państwa.

Dr. Stanisław SELIGA
Doc. Wydziału Wszechnicy Politechniki w Warszawie.
Z dziejów kultury starożytnej
W PIĄTEK, od godz. 4—5

Dr. Oskar HALECKI
Prof. Uniwersytetu J. P. w Warszawie.
Geografia historyczna Europy Środkowo-wschodniej
W CZWARTEK, od godz. 4—5

Na Wydziale Humanistycznym odbędą się również wykłady „CENTRE D'ETUDES POLONAISES” w języku francuskim:
Cours de civilisation polonaise
M. Paul CAZIN
Docteur de l'Université de Louvain.
La littérature romantique polonaise
W PIĄTEK (od 2. V.), od godz. 4—7

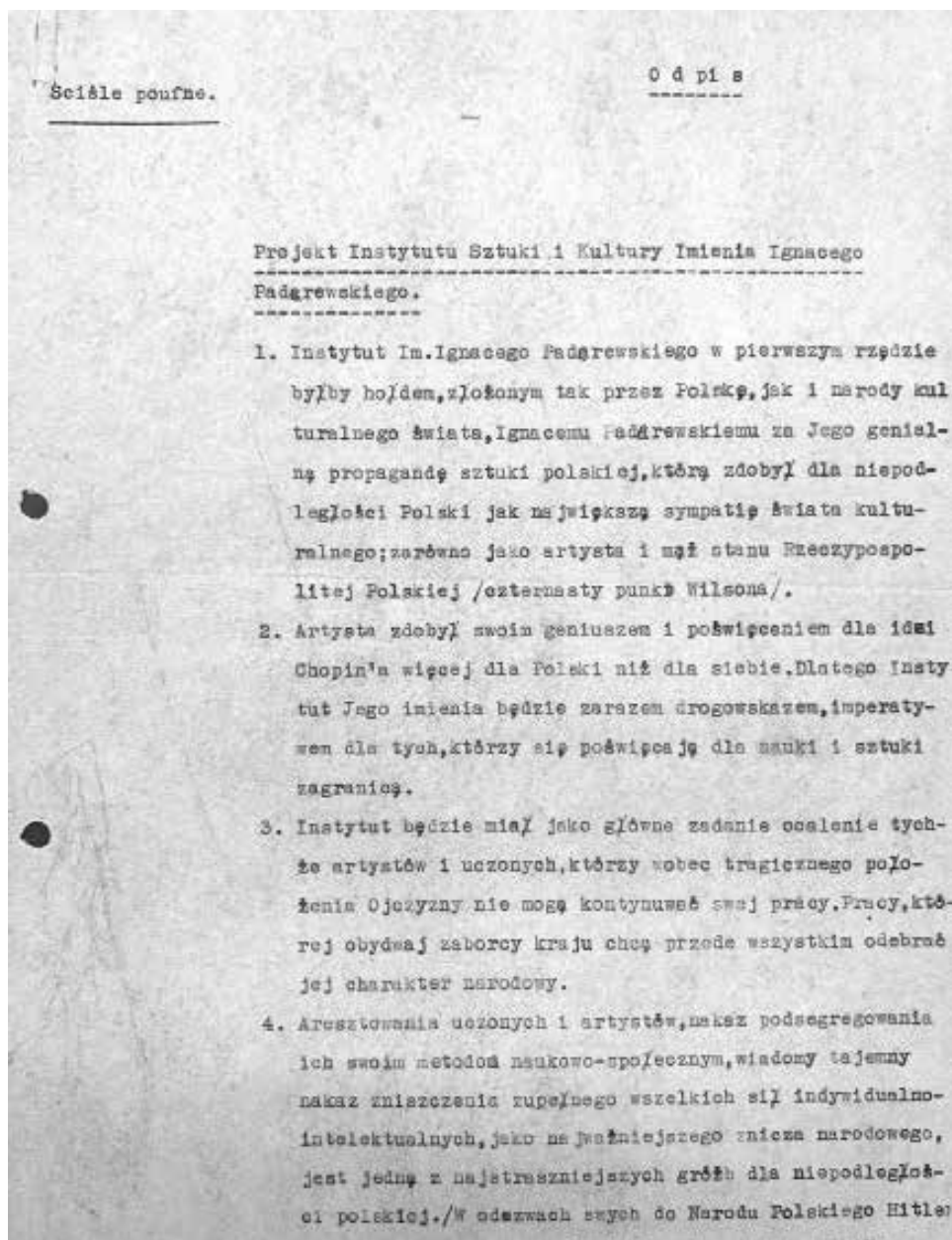
Mile Irène GAŁĘZOWSKA Cyprian Norwid, artiste-patriote-penseur
Lecteur au Centre de civilisation polonaise
W PIĄTEK (2. IV, 19. IV, 26. IV), od godz. 6—7

Penada w dniach i godzinach, które będą ogłoszone później, odbędą się wykłady z dziedziny historii sztuki, historii wojskowości, historii społecznej oraz geografii.

Na obu Wydziałach będą się odbywały w dalszym ciągu następujące konwersatoria:
ekonomiczne, prowadzone przez prof. **A. ROSEGO**
metodologii historii polskiej, prowadzone przez prof. **O. GORKE**
języka i literatury francuskiej, prowadzone przez prof. **W. FOLKIERSKIEGO**
kultury starożytnej, prowadzone przez prof. **S. SELIGĘ**
W razie zgłoszenia odpowiedniej ilości osób przewiduje się rozpoczęcie nowych konwersatoriów.

Osoby, pragnące zapisać się na Uniwersytet i korzystać z wynikających stąd uprawnień, będą przyjmował Sekretariat codziennie od godz. 10-oj do 12-oj i wystawi im odpowiednie zaświadczenie.
Panada Uniwersytet przewidują wolnych słuchaczy, którzy będą mogli uczęszczać dowolnie na wykłady.

http://www.copernicus.edu.pl/2010-04-08/



14. Projektu założenia Instytutu Sztuki i Kultury im. Ignacego Paderewskiego; fot. ze zbiorów PUNO

- 2 -

stara się zawsze podkreślić, że najbardziej zgubiły Naród jego siły intelektualne. Weto! przyp. autora projektu.../

5. Zadaniem Instytutu byłoby łączenie się wszelkimi drogami z krajem w myśl jego zasad. Pomoc materialna, intelektualna i t.d.
6. Pomoc dla artystów i uczonych, przybyłych z kraju, których dotychczasowa artystyczna i naukowa działalność dałaby gwarancję dalszego kontynuowania pracy./Pracy, którą można uważać za podkład równy lub wyższy od naszego złota i równie cenny dla przyszłości kraju./
7. Propaganda zagranicą może dać tylko pozytywne rezultaty, jeśli da dzieła prawdziwie twórcze i przez twórców będzie prowadzona./Nie mylić z propagandą publicystyczno- dziennikarską. Dla pierwszej brać przykłady z niedawnej przeszłości: Mickiewicz, Chopin, Grottger, Padarewski./
Uczeni zaś polscy, wynalazcy, inżynierowie, konstruktorzy, fizycy, chemicy, biologicy i t.d. - wszystko twórcy w tych kierunkach - wyzwoleni z więzów niemiecko-rosyjskich, odnajdą tylko zagranicą możliwość pracy dla Ojczyzny i dla Armii Polskiej zagranicą.
8. Instytut rozdzielałby przybyłe siły według potrzeb danej kultury, szukając najlepszych warunków dla jednostek celem dalszego rozwoju ich pracy.
9. Ze zrozumiałych powodów, w początkowych fazach, prace Instytutu byłyby otoczone tajemnicą, lub co najmniej dyskrecją. Ko-

- 3 -

mitet zaś jego wykonawczy musiałby być komitetem zupełnego zaufania ze strony Rządu. Działalność swoją zacząć powinien natychmiastowo, w pierwszym rządzie od wyboru delegata Instytutu dla Italii, łącznie z zadaniami projektu wystawy w roku 1942 w Rzymie. /Autor projektu mógłby tę sprawę omówić w dłuższym referacie./

Strona finansowa.

Strona finansowa w pierwszym okresie trudną będzie do sprecyzowania, gdyż zależną jest od ilości przybyłych uczonych i artystów z kraju. Autor projektu oblicza na początek osób 30 - w tym 10 plastyków; 5 muzyków, 5 literatów, 10 uczonych. W następnych fazach do stu.

Dla organizacji biura w Italii potrzeba delegata Instytutu, biura złożonego z czterech osób /sekretarz Generalny dr. Kojłowski, łącznik z Paderewskim, delegat Rządu i jedna włoska obywatelka, Doktor Filozofii Rzymskiego Uniwersytetu, Polka z posobienia i żona jednego z byłych dyrektorów Instytutu Polsko-Włoskiego./

Chcę pomóc tej sprawie, biorąc przykład skromny z wielkiej działalności patrioty Ignacego Paderewskiego, ofiarowując połowę, będącego w moim posiadaniu pomnika w brzoźnie Władysława Jagiełły, ocenionego na sumę 150.000 dolarów przez rzeczoznawców, na cele Instytutu Im. Ignacego Paderewskiego. Pomnik ten będzie także częściowo własnością Rządu, mógł już i może znaleźć nabywców w Ameryce, gdyż został uznany za naczelną dzieło

14. Projektu założenia Instytutu Sztuki i Kultury im. Ignacego Paderewskiego – ciąg dalszy; fot. ze zbiorów PUNO

TO TU BYŁ POCZĄTEK...

- 4 -

Wystawy w Nowym Yorku, tak przez Komitet amerykański Wystawy,
jak i opinię artystyczną rzeczoznawców całego świata.

/-/ Stanisław K. Ostrowski.

15.III.39.

Regularne zajęcia Wydziału Prawno-Ekonomicznego i Wydziału Humanistycznego rozpoczęły się następnego dnia – od 23 stycznia 1940 roku. Zaplanowano też utworzenie Studium Wojskowego z wykładami objazdowymi specjalnie przeznaczonymi dla wojska – dla oficerów i żołnierzy.

W grudniu 1939 roku podjęto rozmowy z rządem w sprawie ustalenia budżetu paryskiego oddziału krakowskiej Akademii Sztuk Pięknych, utrzymania katedr polonistycznych oraz założenia Instytutu Sztuki i Kultury im. Ignacego Paderewskiego. Zabiegano również o uzyskanie środków na zasiłki dla profesorów rozproszonych za granicą. Wszystkie te inicjatywy zmierzały do zachowania ciągłości polskiego życia naukowego i kulturalnego.

Pierwsza połowa 1940 roku była też przepełniona utrzymywaniem kontaktów z szeregiem przedstawicielstw dyplomatycznych, związanych ze sprawą sprowadzania polskich profesorów. Szczególne zaangażowanie okazali wówczas: gen. Bolesław Wieniawa-Długoszowski, ambasador przy Kwirynale, i Tytus Komarnicki, poseł w Bernie. Dołączyły również: ambasada polska w Paryżu, poselstwa w Atenach i Rio de Janeiro oraz konsulaty w Genewie, Chicago i Pittsburgu.

Z pomocą Uniwersytetowi przyszła – obok Biblioteki Polskiej – Stacja Naukowa Polskiej Akademii Nauk w Paryżu. Jedyna obok stacji w Rzymie – polska instytucja naukowa, której działalności nie zahamowała wojna, a wręcz się rozwinęła. W trudnym okresie przygotowawczym otworzyła swoje podwoje dla Uniwersytetu, zapewniając pomieszczenia, media i udostępniając własny księgozbiór profesorom i studentom. Przede wszystkim jednak – stwarzała *atmosferę przenikniętą najszczytniejszymi tradycjami kulturalnymi wielkiej Emigracji*⁵, co podkreślał w swoim wystąpieniu rektor prof. Halecki.

Zgodnie z tradycją polskich szkół akademickich, Uniwersytet utrzymywał – w tamtym trudnym okresie – ożywione stosunki z uniwersytetami i instytucjami naukowymi innych krajów. Wynikało to z potrzeb przełomowego okresu dziejowego i stanowiło ważną działalność. Mimo wyjątkowych okoliczności wojny codzienna praca uniwersytecka zmierzała nie tylko do utrzymania pozycji, jaką polska społeczność akademicka zdobyła na arenie międzynarodowej w czasach przedwojennych, a wręcz do jej umocnienia. Celem nadrzędnym było poszerzenie promieniowania kultury i nauki polskiej mimo zahamowania jej naturalnych krajowych źródeł.

⁵ Archiwum PUNO, O. Halecki, Sprawozdanie z działalności Uniwersytetu Polskiego Zagranicą w roku akademickim 1939/40, Paryż, czerwiec 1940.

TO TU BYŁ POCZĄTEK...



15. Wejście do gmachu Biblioteki Polskiej w Paryżu; fot. ze zbiorów PUNO

GRAŻYNA CZUBIŃSKA

Do Uniwersytetu Polskiego na granicy

Do J.P. pana prof. O. Haleckiego, przewodniczącego Kom. Org. Uniw. P.
na granicy.

Wspomnianiu na nasze rozmowy stwierdzam że:

- 1) B.P. udziela Uniw. P. na granicy organizowanemu przez p. profesora bezpłatnie lokale następujące: dwa pokoje na 1-ym p., z wejściem do nich przez galerię oraz salę wykładową na parterze w godzinach przewidzianych w ogłoszonym programie wykładów.
- 2) B.P. zastrzeże sobie zwrot kosztów zainstalowania telefonu i opłat od niego oraz zwrot kosztów nabywanych dla potrzeb Un. sebli jako też proporcjonalnie obliczonych wydatków na ogrzewanie i oświetlenie, oraz woźnego.
- 3) nabyte na koszt Uniw. seble mogą być przejęte przez B.P. za cenę ich nabycia w razie opuszczenia przez Uniw. lokali B.P.
- 4) Umowa niniejsza obowiązuje na przeciąg roku od 1go lutego 1940 i może być za zgodą obu stron przedłużana.

16. Umowa z Biblioteką Polską w Paryżu; fot. ze zbiorów PUNO

TO TU BYŁ POCZĄTEK...



17. Budynek Sorbony w Paryżu; fot. Wikipedia



18. Cite Universitaire Maison International; fot. Wikipedia

Ów czas to także czas ożywionych kontaktów ze światem naukowym trzech mocarstw sprzymierzonych z Polską – Francji i Wielkiej Brytanii oraz Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej. W tej plejadzie na pierwszym miejscu znaleźli się gospodarze kraju, który przyjął Uniwersytet i darzył go najwyższą życzliwością. Uniwersytet Paryski, który zwyczajowo nie włączał do swojego grona profesorów zagranicznych, polskich uczonych przyjął jako swoich członków. Profesor Halecki od lutego do maja 1940 roku wygłosił w jego murach cykl 10 wykładów na temat „Kościół w czasach wielkich soborów XV wieku”, przy bardzo licznej frekwencji. 4 maja tego roku na Sorbonie odbyła się akademicka na cześć Polski. Ścisłe związana z Uniwersytetem Paryskim „Cite Universitaire” udzieliła gościny szeregowi profesorów polskich na bardzo korzystnych warunkach. Bliskie i serdeczne stosunki łączyły też Uniwersytet z paryskim Instytutem Katolickim i jego rektorem kardynałem Alfredem Baudrillardem. Biuletyn Instytutu wielokrotnie zawierał przychylne wzmianki o UPZ. Na dorocznym spotkaniu 30 kwietnia prof. Oskar Halecki wygłosił odczyt „Le sort des elites polonaises pendant la guerre” („Losy polskich elit podczas wojny”). Przy tej okazji Instytut przekazał dar 5000 franków na rzecz studentów UPZ.

Podobnie inny uniwersytet katolicki Francji – w Angers, gdzie stacjonował rząd Polski – 17 kwietnia 1940 roku rozpoczął cykl wykładów polskich profesorów – wykładem publicznym Oskara Haleckiego – „Hedvige d’Anjou et les orgines de la collaboration franco-polonaise” („Jadwiga Andegaweńska i geneza współpracy polsko-francuskiej”)⁶. Wystąpienia naukowo-propagandowe o położeniu inteligencji polskiej odbywały się od grudnia 1939 do maja 1940 roku w Lille, Bourges, a także w radiu francuskim – wygłaszane przez profesorów Haleckiego i Winiarskiego, którzy opisywali na podstawie własnych przeżyć prześladowanie kultury polskiej przez okupantów.

Dzięki wsparciu MSZ i ambasady polskiej w Paryżu oraz Centre Universitaire Mediterranee w Nicei uruchomiono katedrę im. Adama Mickiewicza przy Uniwersytecie w Aix-Marseille. 20 kwietnia 1940 roku odbyła się jej inauguracja wykładem prof. Haleckiego „La rode de la Pologne dans le communaute europeenne”. Jeszcze w tym samym miesiącu odbył się cykl wykładów z egiptologii, wygłoszony przez prof. Rafała Taubenschlaga, stale przebywającego w Aix.

Od samego początku tworzenia UPZ organizatorom przyświecała myśl, aby mieć swoją ekspozyturę w Londynie. Przebywało tam wówczas mniej polskich uczonych niż we Francji, ale w związku z sojuszem politycznym należało za-

⁶ Archiwum PUNO, O. Halecki, Sprawozdanie z działalności Uniwersytetu Polskiego Zagranicą w roku akademickim 1939/40, Paryż, czerwiec 1940.



19. Afisz informujący o wykładzie prof. Oskara Haleckiego „L’Église au temps des Grands Conciles du XV^e Siècle” na Uniwersytecie Paryskim 28 lutego 1940 r.; fot. ze zbiorów PUNO

cieśnić stosunki. Już w październiku 1939 roku prof. Halecki, w porozumieniu z ambasadorem Edwardem Raczyńskim, przeprowadził na ten temat rozmowy w Londynie, Oksfordzie i Cambridge. Dzięki życzliwości Royal Institute of International Affairs i poparciu angielskiej organizacji British Council swą działalność rozpoczęło w Londynie Centre of Polish Research. Kierownictwo tej placówki rząd polski powierzył profesorowi Uniwersytetu Poznańskiego Adamowi Żółtowskiemu. Centre miało stać się reprezentantem UPZ na terenie angielskim.

Z kolei kontakty ze środowiskiem amerykańskim były dość rozległe: począwszy od wsparcia informacyjnego organizowanego przez dyrektora przedstawicielstwa uniwersytetów amerykańskich dr Horatia Sheafe Kransa, poprzez informacje publikowane w biuletynie „Institute of International Education” dr. Stephena Duggana, głównego organizatora stosunków uniwersyteckich między Stanami Zjednoczonymi a innymi krajami. Prowadzone były także rozmowy z przedstawicielami Fundacji Rockefellera w celu uzyskania subwencji.

Natomiast Fundacja Kościuszkowska, prowadzona wówczas przez prof. Stefana Piotra Mierzwę, podejmowała również w prasie amerykańskie akcje pomocy dla uczonych polskich, w tym dla profesorów wileńskich. Ponadto zdołała cały szereg profesorów i docentów polskich umieścić w amerykańskich

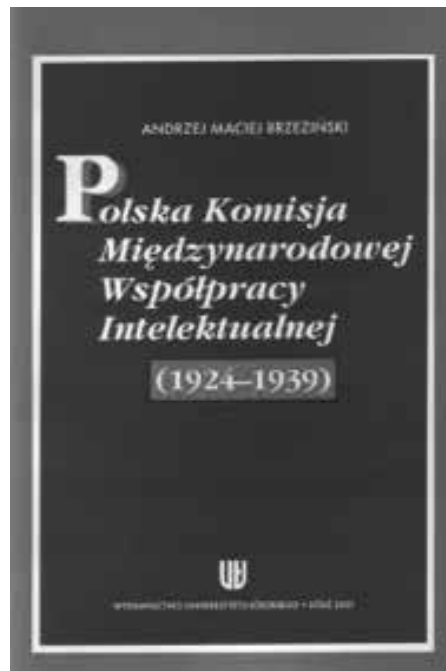


20. Logo Fundacji Kościuszkowskiej;
fot. Wikipedia



21. Budynek Fundacji Kościuszkowskiej w Nowym Jorku; fot. Wikipedia

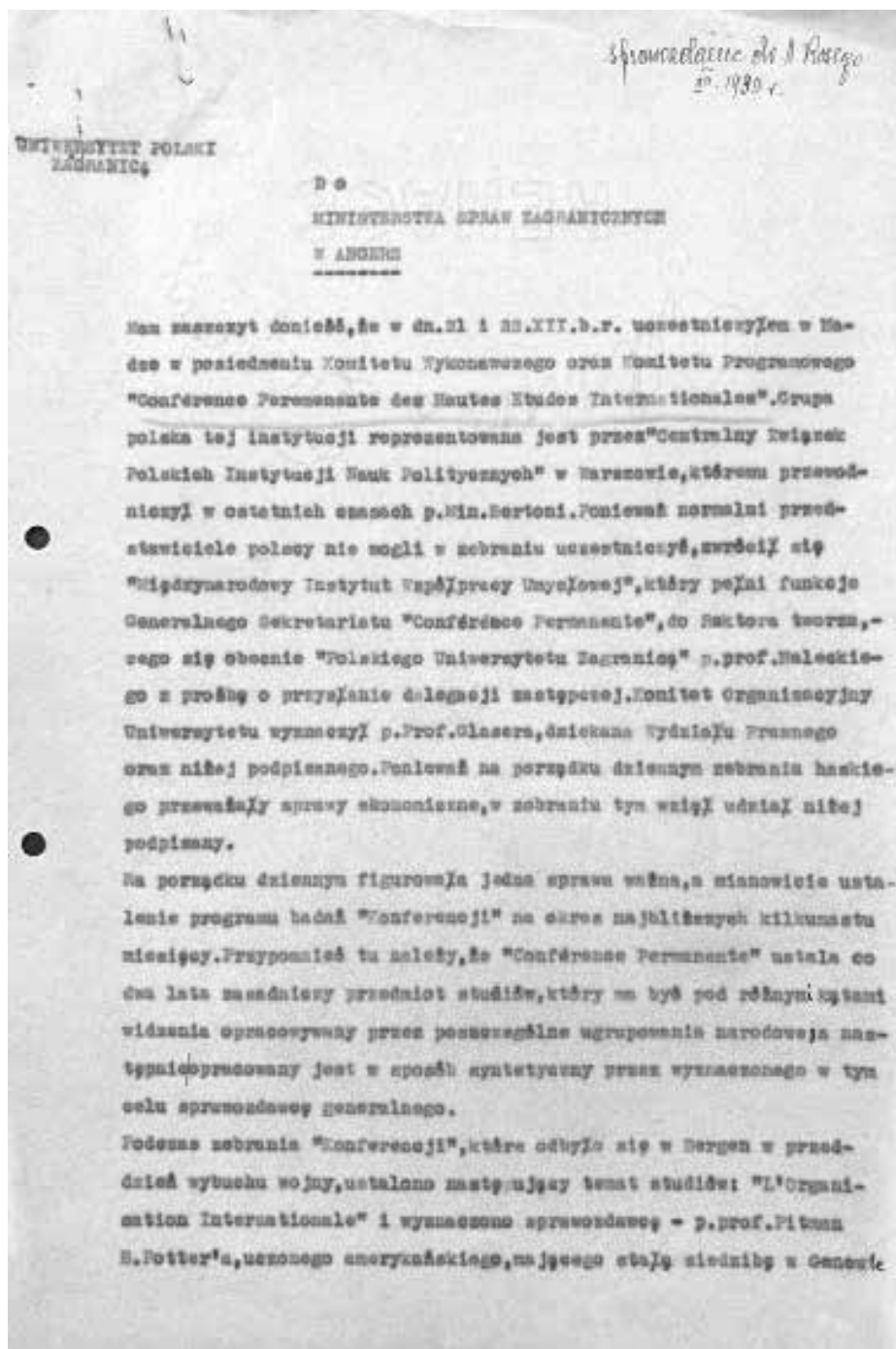
22. Okładka książki *Polska Komisja Międzynarodowej Współpracy Intelktualnej (1924–1939)*; fot. ze strony internetowej: Poczytaj.pl/ksiazka/polska-komisja-miedzynarodowej-wspolpracy-intelektualnej-1924-1939-andrzej-m-brzezinski,154765, dostęp 16 IV 2020



uniwersytetach i innych instytucjach naukowych, zapewniając im egzystencję i pracę w zakresie ich specjalności. Szczodre dary złożyła amerykańska Polonia dla UPZ. Przyczyniły się do tego „odczyty propagandowe”, jakie wygłosił w ziemi 1939/1940 roku Zygmunt Nowakowski, pisarz i dziennikarz. W gmachu Uniwersytetu w Pittsburgu w lutym 1940 roku odbyło się odsłonięcie Komnaty Polskiej, wzorowanej na komnacie wawelskiej i ozdobionej globusem Kopernika z Biblioteki Jagiellońskiej oraz jego portretem – wydarzenie to nabrało szczególnego znaczenia. W tym czasie biblioteka miejska „Polonica” w Nowym Jorku pokazała wydawnictwa UPZ.

Uniwersytet postawił sobie też zadanie utrzymania dalszej współpracy i reprezentowania nauki polskiej w instytucjach międzynarodowych, m.in. nawiązał kontakt z Międzynarodowym Instytutem Współpracy Umysłowej w Paryżu, organem wykonawczym Ligi Narodów w tej dziedzinie. Na czas wojny Uniwersytet podjął się pełnienia obowiązków Polskiej Komisji Międzynarodowej Współpracy Intelktualnej przy Instytucie.

W Hadze w dniach 20–22 grudnia 1939 roku odbył się zjazd instytucji, zajmujących się badaniami naukowymi zagadnień międzynarodowych, na którym Polskę reprezentował profesor Adam Rosy. Kolejne konferencje z udziałem polskich naukowców UPZ były zaplanowane na następne lata.



23. Sprawozdanie prof. Adama Rosego „Do Ministerstwa Spraw Zagranicznych w Angers”,
grudzień 1939 r.; fot. ze zbiorów PUNO

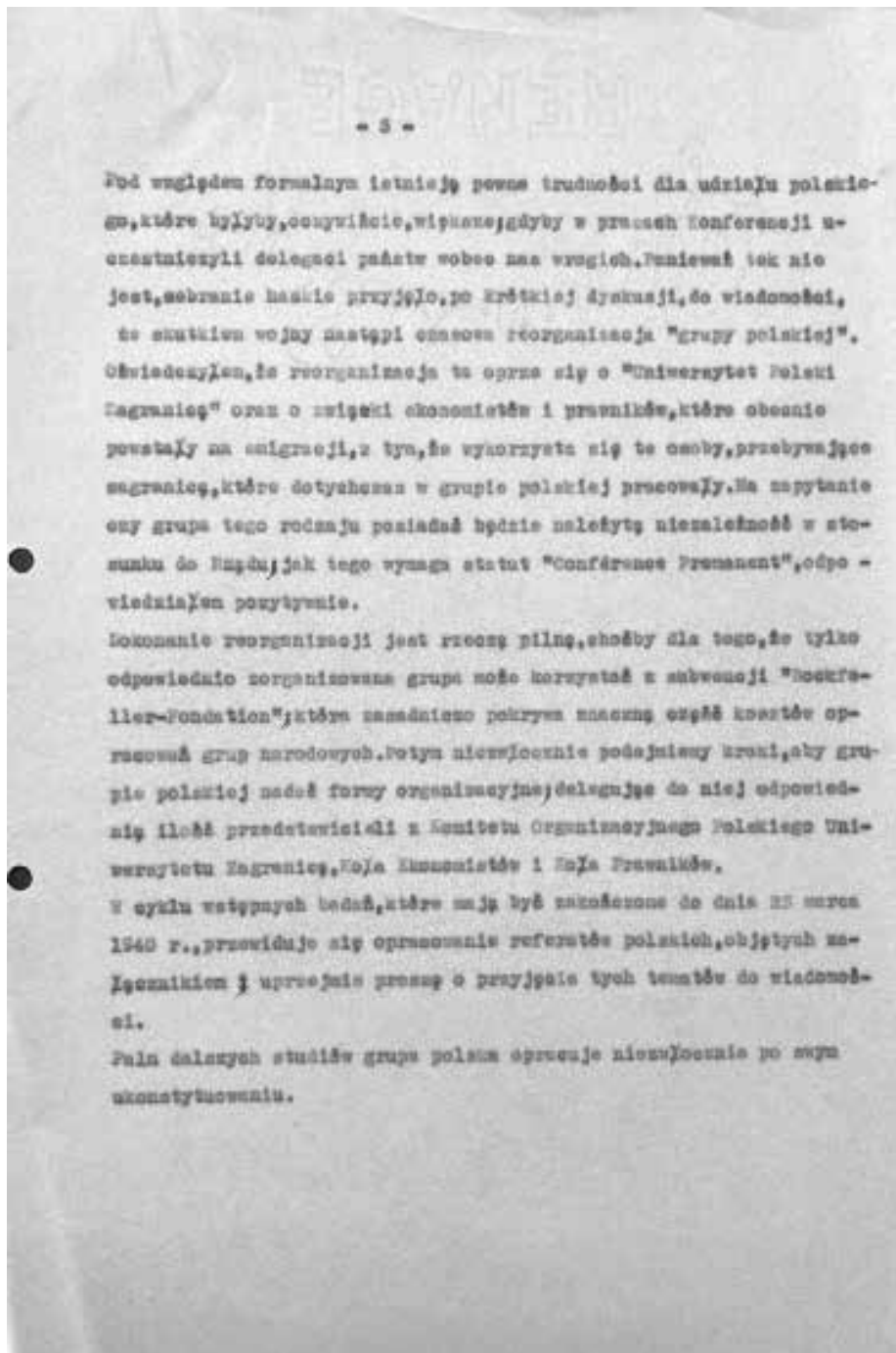
- 3 -

W wyniku dyskusji haskiej postanowiono, że studia nad tematem powyższym należy podzielić na trzy etapy:

- 1/ Pierwszy etap ma objąć studia, zawierające krytyczną ocenę czynników, które utrudniały międzynarodową współpracę w ubiegłym III-leciu. Studia te mają być wykonane do dnia 15 marca 1940 r.
 - 2/ Drugi etap prac ma objąć pozostały okres roku 1940. Grupy narodowe mają opracować w tym czasie studia, wykazujące, z jakimi czynnikami należy się liczyć, jako z czynnikami niemiennymi przy wszelkich próbach reformy obecnie istniejących form współpracy międzynarodowej. Idzie tu mianowicie o studia prawne /np. granice możliwego ograniczenia suwerenności państw/, jak o studia ekonomiczne i społeczne, jak np. te cele; do osiągnięcia których państwa będą musiały i/y osiąść choćby kosztem współpracy międzynarodowej /np. niezbędne granice autarkii gospodarczej i t.p./.
- Konferencja haska zdawała sobie sprawę z tego, że ten etap prac przedstawi się dość opóźnio i dla tego proszi grupy narodowe o sprycyzowanie badań, które chcą podjąć w tym drugim etapie do 15 marca 1940 r.
- 3/ Trzeci etap objąć ma wreszcie wszelkie studia, zawierające projekty reformy dotychczasowej "międzynarodowej organizacji" w najszerszym tego słowa znaczeniu.

O ile zdajeł się wyznać, niektórzy delegaci, a zwłaszcza delegat Anglii oraz Stanów Zjednoczonych, otrzymali od swych rządów polecenie, aby ten prac możliwie przyspieszyć, tak aby studia mogły być podjęte mogły być ewentualnie wytykane przy organizacji przyszłego pokoju.

Dla tego też myśle, że aktywny udział polski w tych pracach jest wskazany. Przy czym z kilku stron podkreślono, że dobrze byłoby, aby grupa polska zainteresowała się sąsiedztwami Europy Środkowo-Wschodniej.



23. Sprawozdanie prof. Adama Rosego „Do Ministerstwa Spraw Zagranicznych w Angers”, grudzień 1939 r. – ciąg dalszy; fot. ze zbiorów PUNO

TO TU BYŁ POCZĄTEK...

PLAN REPERATOR GRUPEY POLSKIEJ,

przewidywanych w pierwszym okresie prac nad "Organisation Internationale"
przyjętych przez Conference Permanente des Hautes Etudes Internationales.

1. Stosunki gospodarsze pomiędzy państwami rolniczymi Europy Środkowo-Wschodniej i trudności ich rozwoju /ref. St. Gryńiewicz/.
2. Stosunki gospodarsze państw rolniczych Europy Środkowo-Wschodniej z innymi państwami i trudności ich rozwoju /ref. /
3. Przywzajemny niespędzania międzynarodowej akcji gospodarszej, podjętej pod egidę Ligii Narodów w latach 1919 - 1938 /ref. Dr. T. Juchowicki/.
4. Wypólna akcja gospodarsza, podjęta w latach 1930-34 przez S. R. "Ślisk Holny Państw Europy Środkowo-Wschodniej" /ref. Dr. A. Jozse/.

oraz z dziedzin prawnych:

RENAUGE

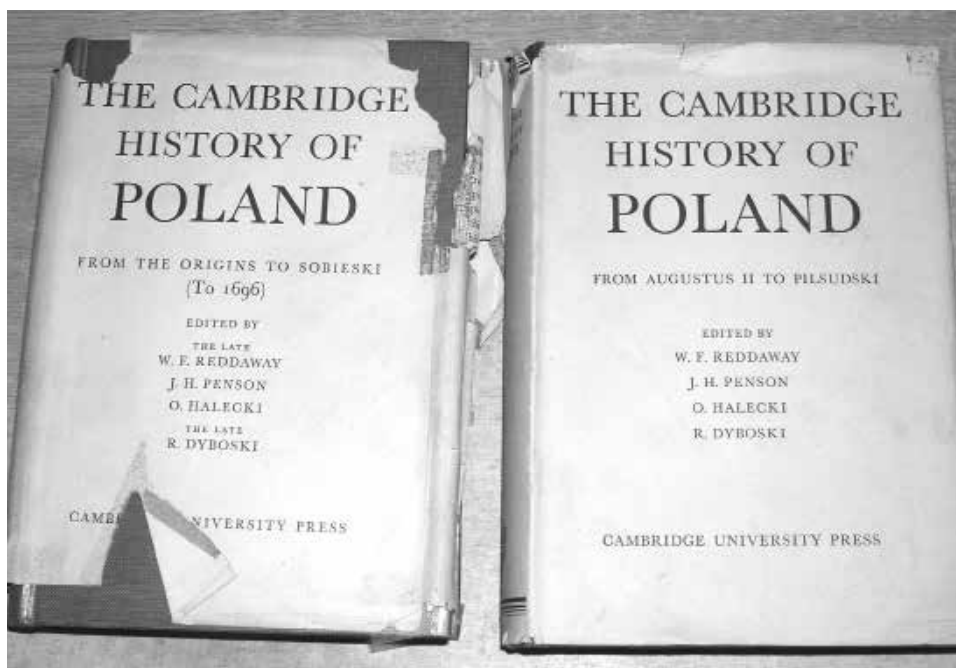
[Faint handwritten notes or signatures]

Polską młodzież reprezentowała Conferderation Internationale des Etudiants (Bratnia Pomoc Studentów UPZ). To dzięki jej staraniom pomoc otrzymali m.in. studenci polscy przebywający wśród uchodźców w Rumunii i na Węgrzech. Podobnie Międzynarodowy Sekretariat podjął akcje na rzecz studentów polskich, zwłaszcza internowanych w krajach neutralnych, i jeńców wojennych.

23 grudnia 1939 roku Uniwersytet otrzymał propozycję – za pośrednictwem Biblioteki i konsulatu RP w Genewie, od Międzynarodowego Instytutu Współpracy Umysłowej i Ligii Narodów – przechowania egzemplarzy wydawnictw UPZ, przeznaczonych dla polskich bibliotek uniwersyteckich. Padła także propozycja zorganizowania konferencji, która stałaby się areną wymiany myśli co do skutków, jakie wywarła wojna w dziedzinie życia uniwersyteckiego, i o rozważeniu środków zaradczych oraz planów odbudowy powojennej, przy udziale przedstawicieli uniwersytetów z wielu krajów. Konferencję zaplanowano na koniec maja 1940 roku. Zmieniająca się sytuacja wojenna spowodowała konieczność przełożenia tego projektu na dogodniejszy czas.

W tych trudnych, wojennych czasach władze Uniwersytetu starały się cały czas zapewnić udział nauki polskiej w wielu niezależnych organizacjach międzynarodowych, np. w zeszycie Biuletynu Międzynarodowego Komitetu Nauk Historycznych ukazał się artykuł prof. Haleckiego, poświęcony pamięci Harolda Temperleya z Cambridge. Dostarczył on również materiały polskie do międzynarodowej „Bibliografii Historycznej” za rok 1939 oraz starał się o realizację dwóch projektów powstałych jeszcze przed wybuchem wojny. Stanowiły one owoc współpracy z historykami angielskimi i francuskimi, którego efektem miało być wydanie zbiorowego dzieła pt. *The Cambridge history of Poland* (pierwszy tom był wówczas już w druku). Proponowano też zwołanie konferencji historyków polsko-francuskich, o której potrzebie mówił prof. Halecki w referacie o stanie nauki historycznej polskiej, wygłoszonym 28 kwietnia 1940 roku na posiedzeniu Societe d’Histoire Moderne. Organizacją tej konferencji miał zająć się UPZ.

Równoległe do działań zewnętrznych odbywały się uniwersyteckie zajęcia dydaktyczne na Wydziale Prawno-Ekonomicznym i Humanistycznym. Jeszcze przed inauguracją na Uniwersytecie kompletowano informacje o profesorach, docentach i asystentach polskich szkół akademickich, którzy zdołali się przedrzeć przez granicę, ale także tych, którzy pozostali w Kraju. Tak powstała lista 150 profesorów i docentów oraz około 80 asystentów. Na terenie Francji w czasie tamtego roku akademickiego skupiło się około 80 profesorów i docentów oraz 60 asystentów polskich szkół akademickich.



24. Dwa tomy *The Cambridge history of Poland*, 1950–1951; fot. Abebooks

W Szwajcarii przedstawicielstwo UPZ objął prof. Edward Gross, wykładający literaturę słowiańską na uniwersytecie we Fryburgu, organizując równocześnie w środowisku pomoc „Pro Polonia”. Z Rygi był w kontakcie z UPZ prof. Stanisław Kolbuszewski, który od czasów przedwojennych prowadził tam katedrę slawistyczną. Nie mogąc przenieść swej działalności do Paryża, kontynuował i rozwijał ją na terenie Łotwy, gdzie przebywało liczne grono absolwentów Uniwersytetu Warszawskiego. W Sztokholmie rezydował doc. Bolesław Skarżyński z UJ. Kilkoro profesorów, którzy trafili do Belgii – m.in. Waclaw Lednicki i Manfred Kridl – musiało ewakuować się do Paryża z powodu działań wojennych i wykładali na UPZ.

Niektórzy z nich pracowali na uczelniach francuskich – prof. prawa Rafał Taubenschlag z UJ na uniwersytecie w Aix, prof. Jerzy Fegler z Uniwersytetu Stefana Batorego został przyjęty do laboratorium prof. Lepicqua, a prof. Tadeusz Wałek-Czarnecki w L'École Française w Kairze, gdzie brał udział w wykopaliskach archeologicznych, kontynuując zapoczątkowaną przed wojną współpracę polsko-francuską na tym terenie.

Wielu polskich profesorów służyło także w wojsku polskim, prowadząc odczyty. Wykłady akademickie dla oficerów służby zdrowia były prowadzone już



prof. Bolesław Skarżyński
z asystentami



prof. Stanisław
Kolbuszewski



prof. Waław
Lednicki



prof. Rafał
Taubenschlag



Godło Polskiego Wydziału
Lekarskiego w Edynburgu

25. Grupa zdjęć profesorów UPZ; fot. Wikipedia

TO TU BYŁ POCZĄTEK...

TEKSTY ŹRÓDŁOWE DO NAUKI HISTORJI W SZKOLE ŚREDNIEJ

ZESZYT 8.

ALEKSANDER WIELKI I EPOKA HELLENISTYCZNA

W ŚWIETLE ŹRÓDEŁ PRZEDSTAWIŁ

DR. TADEUSZ WAŁEK

PROF. UNIW. WARSZ.

TREŚĆ NRU 8:

I. Dzieło Filipa i Aleksandra.

1. Mowa Aleksandra do żołnierzy
2. Słabił armji przeciw Persom
3. Bitwa pod Gaugamela
4. Aleksander wobec Azjatów
5. Katastrofa Klejtoza i Kallisthenesa

6. Ostatnie plany Aleksandra
7. Charakterystyka Aleksandra

II. Czasy Diadochów.

8. Rozpadnięcie się monarchji Aleksandra

III. Czasy Epigonów.

9. Najazd Keltów 279 r.
10. Państwo Lagidów za Ptolemeusza II
11. Państwo Lagidów u szczytu potęgi
12. Kult boski władcy

IV. Związek seleucki.

13. Powstanie i rozwój Związku

V. Rewolucja społeczna w Sparcie.

14. Przyczyny rewolucji
15. Zamach stanu Kleomenesa III
16. Polityka narodowa a klasowa
17. Restauracja hegemonji macedońskiej

VI. Rzymianie i Macedończycy.

18. Pocównanie taktyki rzymskiej i macedońskiej

VII. Nauka i filozofja w epoce hellenistycznej.

19. Aristarchos i system heliocentryczny
20. Eratosithenes i pomiar ziemi
21. Filozofja stoicka

VIII. Obyczajowość w epoce hellenistycznej.

22. Intercyza ślubna z III r.
23. Nauczyciel prywatny

KRAKÓW — 1924

NAKLADEM KRAKOWSKIEJ SPÓŁKI WYDAWNICZEJ

DRUK W. L. ANCEFYCA I SPÓŁKI W KRAKOWIE

26. Publikacja prof. Tadeusza Wałka-Czarneckiego; fot. Wikipedia

w grudniu 1939 roku przez prof. Stanisława Rungego w obozie w Combourg. Odbyły się też liczne objazdy odczytowe prof. Mariana Jedlickiego i Stanisława Seligi.

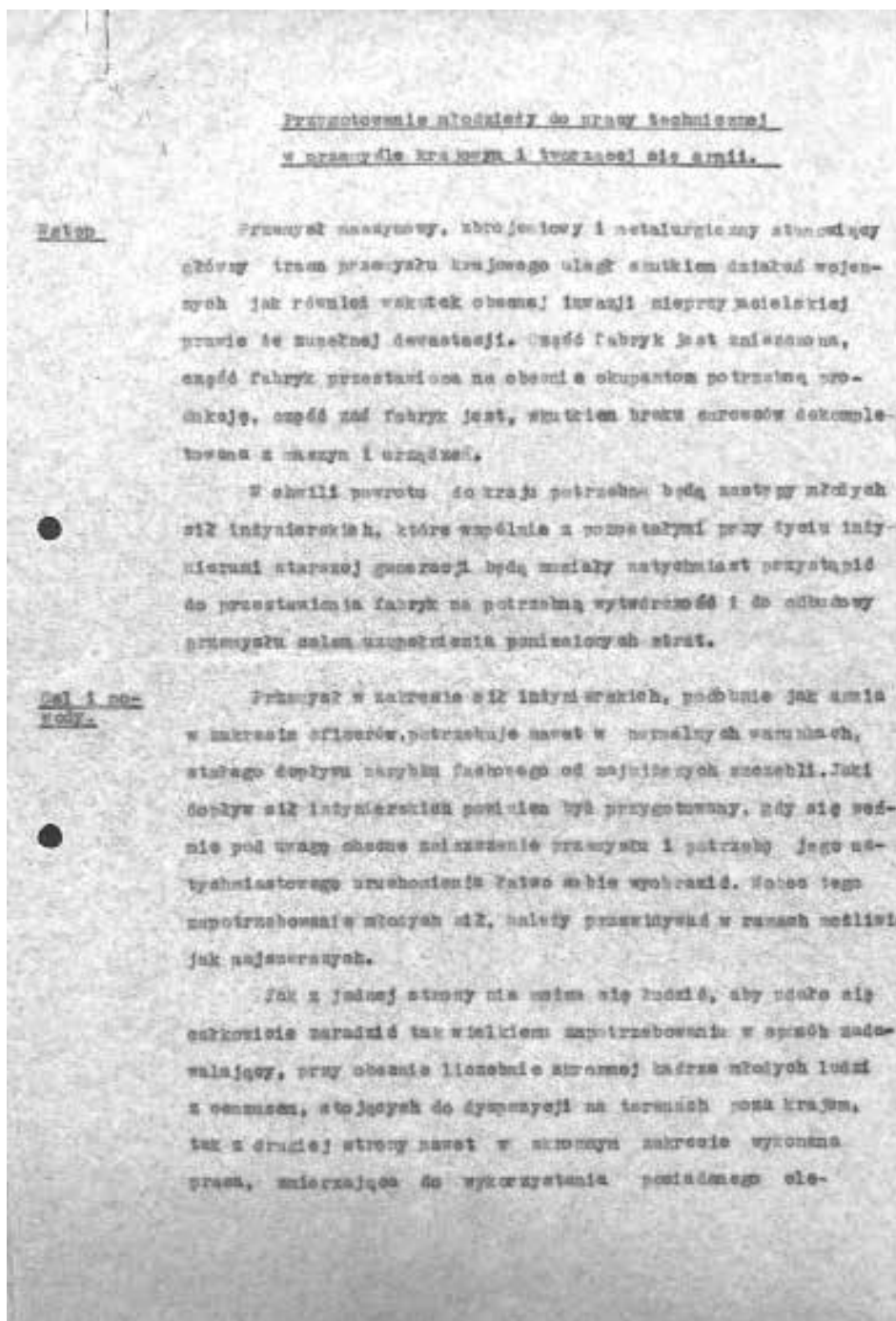
Rektor Halecki w przemówieniach często podkreślał, że Uniwersytet winien zaopiekować się młodzieżą akademicką, która nie mogła służyć Ojczyźnie z bronią w ręku. Nadrzędnym czynnikiem motywacyjnym była troska o ciągłość kultury polskiej i nieprzerwany rozwój wolnej nauki polskiej. Na dwa wydziały Uniwersytetu zapisało się przeszło 100 osób, w równej części – kobiet i mężczyzn. Co prawda nie wszyscy mogli regularnie uczestniczyć w wykładach, ale w większości zajęć brali udział. Było również sporo tzw. wolnych słuchaczy, których władze uczelni dopuszczały do uczestnictwa w zajęciach nieodpłatnie. Znaczna część młodzieży akademickiej, poszukująca innych wydziałów niż te otworzone na UPZ, zgłaszała się w sprawie informacji o możliwościach kontynuowania studiów na innych kierunkach lub szukając pomocy w zapisach na uczelnie francuskie.

Ówczesne władze uczelni starały się o pomoc materialną dla studentów we współpracy z Międzynarodowymi Organizacjami Akademickimi, otrzymując dla niektórych stypendia w wysokości 300 franków już w styczniu 1940 roku. Organizowano też reprezentacje młodzieży polskiej, zachęcając studentów do kontynuowania tradycji samopomocowej. 5 marca 1940 roku powstała Bratnia Pomoc – jedyna polska instytucja wspierająca słuchaczy UPZ nie tylko materialnie, ale też we wszelkich kwestiach związanych z życiem akademickim – składania egzaminów, prac dyplomowych czy pozyskania skryptów akademickich. 30 marca tego roku złożono również specjalny memoriał, aby zapewnić studentom możliwość kształcenia się w obozach wojskowych.

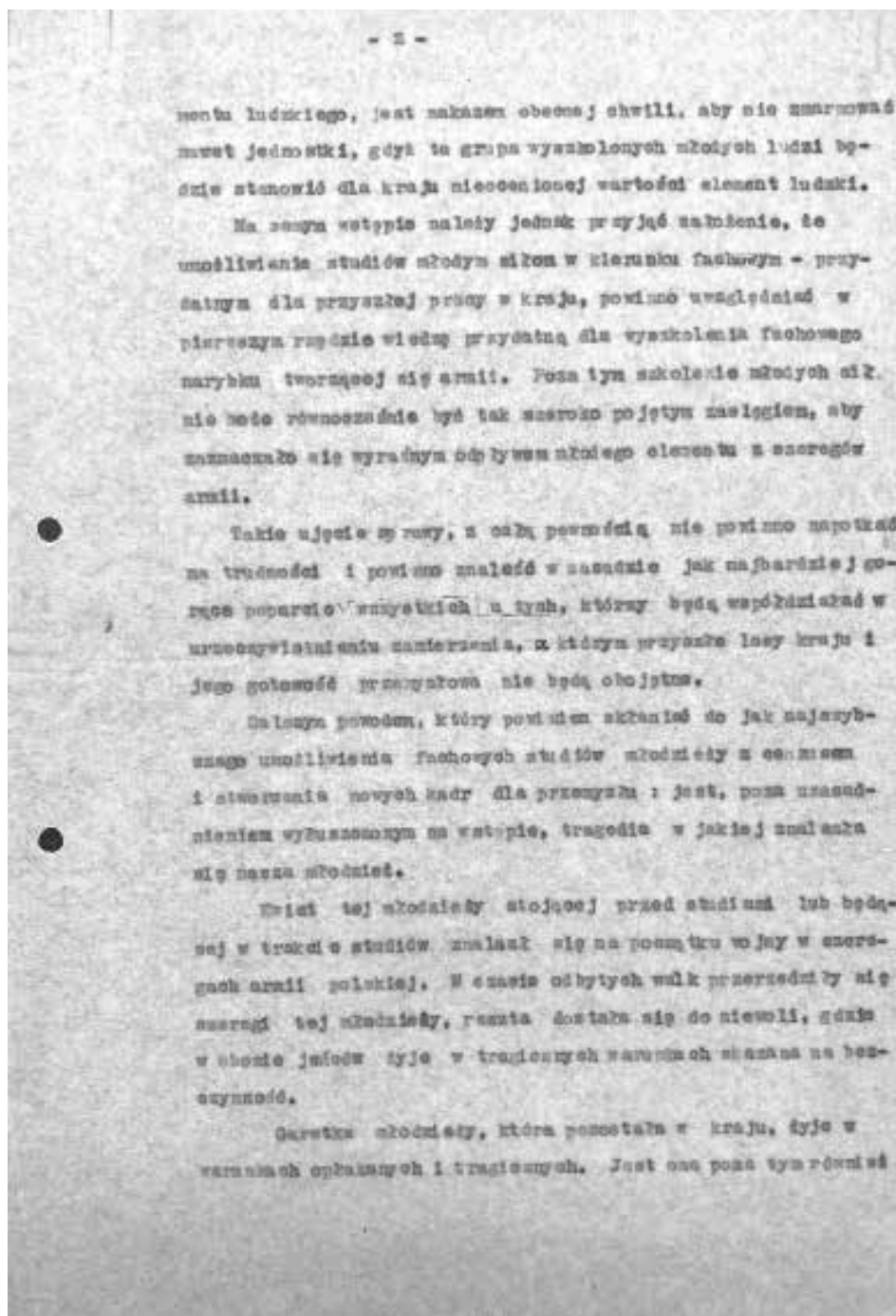
Systematyczne wykłady na dwóch wspomnianych wydziałach od 21 stycznia 1940 roku odbywały się przy znakomitej frekwencji w sali Biblioteki Polskiej. Nie wykluczano wówczas uruchomienia w miarę możliwości i potrzeby innych wydziałów lub przynajmniej studiów. Prof. Władysław Wrażeja z Politechniki Lwowskiej przedstawił memoriał „O przygotowaniu młodzieży do pracy technicznej w przemyśle krajowym i tworzącej się armii”.

W UPZ za najważniejsze uznano wdrożenie przedmiotów „polskich”, istotnych dla podtrzymania kultury narodowej. Stąd na Wydziale Prawno-Ekonomicznym uwzględniano zagadnienia dotyczące ustroju, prawa i stosunków gospodarczych polskich, a na wydziale humanistycznym – historię i literaturę polską. Włączono także katedrę historii literatury polskiej i Polski współczesnej do wydziału Centre d’Etudes Polonaises, działającego przy Bibliotece Polskiej

TO TU BYŁ POCZĄTEK...



27. Memoriał „O przygotowaniu młodzieży do pracy technicznej w przemyśle krajowym i tworzącej się armii”; fot. ze zbiorów PUNO



27. Memoriał „O przygotowaniu młodzieży do pracy technicznej w przemyśle krajowym i tworzącej się armii” – ciąg dalszy; fot. ze zbiorów PUNO

- 3 -

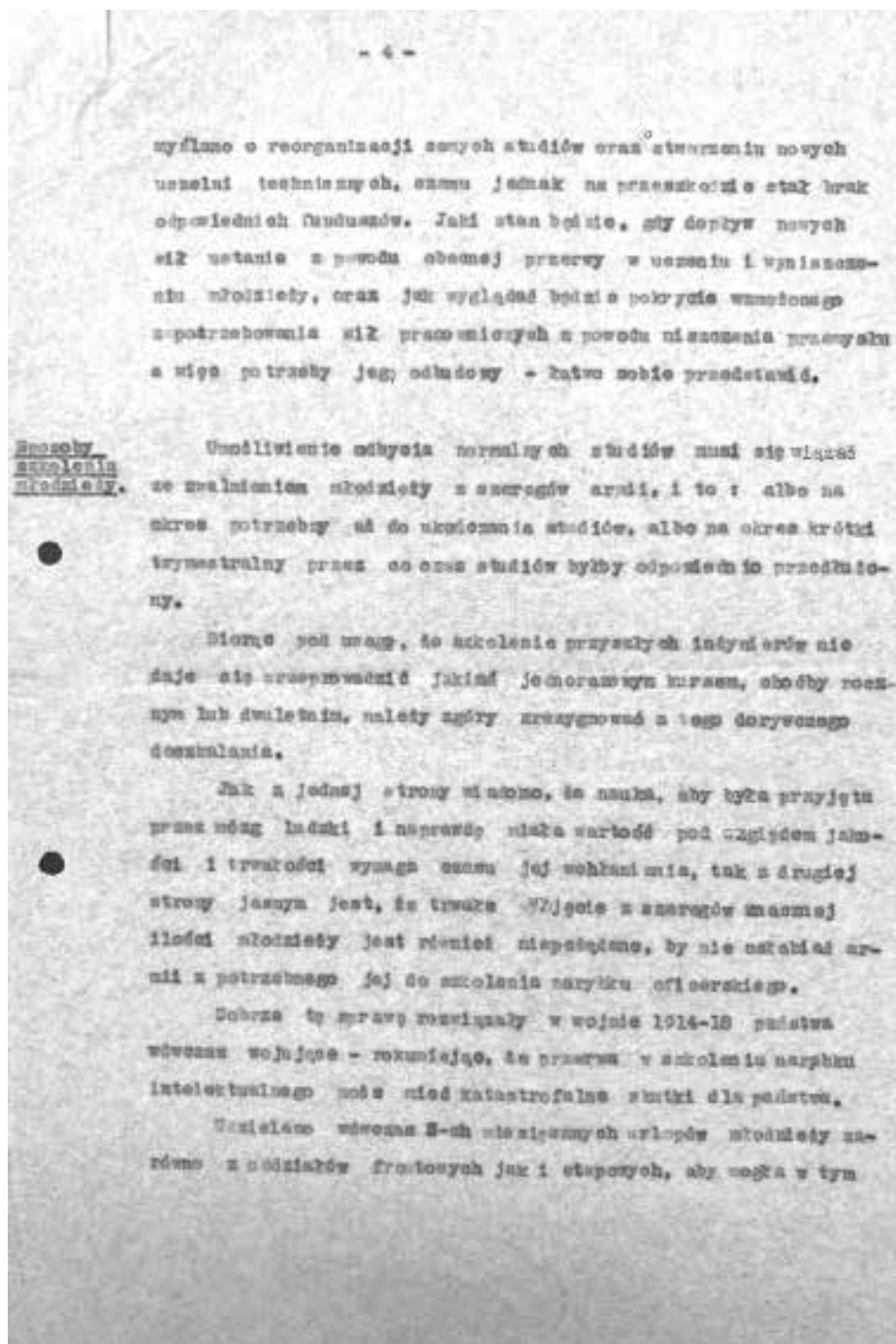
pozbawiona możliwości kontynuacji się, ze różnych powodów, do których należały: zamknięcie przez okupantów szkół akademickich i wywiezienie profesorów do obozów koncentracyjnych, oraz to, że młodzież jest przez okupantów systematycznie wywożona do robót w Niemczech lub też do obozów koncentracyjnych. Każdą resztkę kryje się przed oczyma okupantów.

Taki stan rzeczy jasno wskazuje, że należy z całą energią przystąpić do pracy nad młodzieżą będącą w naszym posiadaniu we Francji i państwach neutralnych. Gdyby należało wyjechać, to najlepiej pojechać koczując, a nie rozdaniem tego, tak tragicznego dla Polski problemu. Nie w tej, jak już posiadano, chwili na Szwajcarij listowo skromnie ujęte kształcenie młodzieży będzie niczemu wysoką wartością dla kraju.

Jak wyglądało szkolenie masybni inżynierskiego w kraju, w normalnych warunkach pracy, felicytuję sobie choćby kilka liczb, które podaję z pewnością w pewnym przybliżeniu.

Normalnie zamierzano się przednie rok rocznie po 100 do 150 studentów na wydziały mechaniczny i chemiczny każdej z obydwu Politechnik polskich t.j. w Warszawie i we Lwowie oraz na Wydział Inżynierski w Akademii Górniczej w Krakowie. W normalnym czasie studiów należało przeciętnie rocznie po 60-80 studentów na każdym z wydziałów tych uczelni, gdyż część studentów przerywała studia, zaś część znaczną przedzusała. Przerywanie studiów związane było z przeszkodami młodzieży do przystąpienia, którego zapotrzebowanie na takich pracowników wzrastało.

Ten dobyte młodych inżynierów szczególnie do przemysłu mechanicznego i hutniczego był za skromny i odczuwał się nawet w kraju brak masybni inżynierskiego. Z tego powodu



27. Memoriał „O przygotowaniu młodzieży do pracy technicznej w przemyśle krajowym i tworzącej się armii” – ciąg dalszy; fot. ze zbiorów PUNO

- 5 -

czasie odrobić półroczne / semestr / wykładu / co było możliwe i realne /.

Powyzsza akcja dala ten skutek, ze uratowano czato następnym, jak się potem okazało, działających pracowników dla przemysłu, a wychodząca na wojnie z szeregów wojskowych młodzież, zaczęła uścislać celom skrócenia studiów. W ten sposób nie powiększyła ta młodzież grono ludzi, którzy bez studiów, z reszty swoich, w ich mniemaniu "wybitnych zasług" osiekivali i dobiłali się do posad rządowych.

Ten, tak dobrze wypróbowany sposób, mógłby być obtem wwaron dla stworzenia analogicznych warunków do-sukolenia zdanej do studiów młodzieży, będącej w szeregach.

Młodzież ta, jako cenny element dla przyszkolenia kraju nie powinna być ani chwili bezczynna. Powinna ona zapewnić podchorążówką, resztę zaś należy zwolnić na 3-4 mies. urlopy celem odbycia normalnych półroczny w uczelniach akademickich francuskich lub we własnym, w tym celu stworzonym Centrum nauk, z określonymi wydziałami i ustalonymi pensjami, których spełnienie będzie warunkiem analogicznego urlopu w roku następnym.

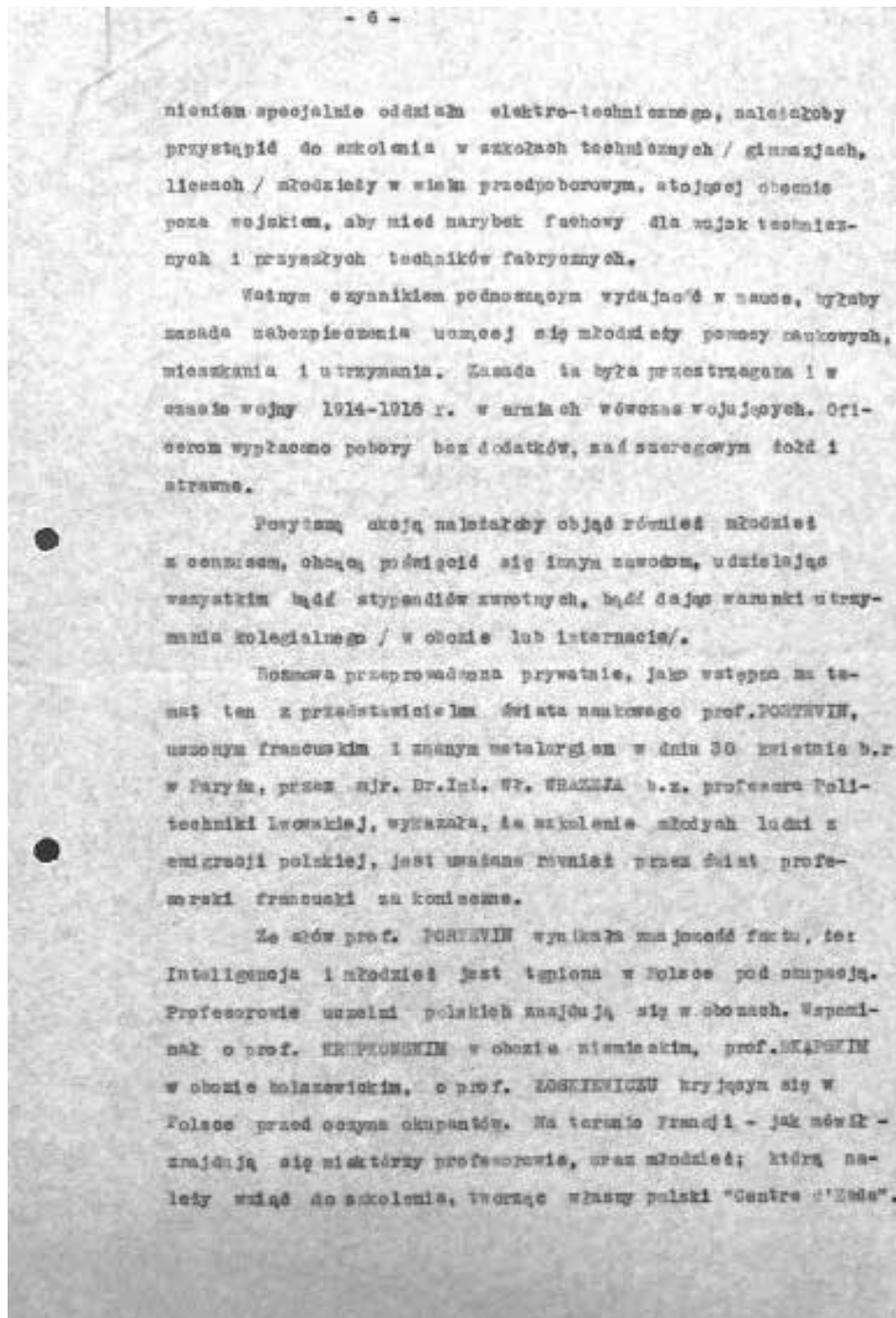
Dotyczyć to powinno zarówno studentów wstępujących na uczelnie, jak i studentów zastanawianych.

Jako potrzebne kierunki studiów na Wyższych Uczelniach / wypowiedziać się tylko o technicznych / uważaliby następująco:

1. Wydział mechaniczny,
2. Wydział metalurgiczny,
3. Wydział chemii.

Wszystkie te wydziały powinny uwzględnić w pierwszym rzędzie potrzeby wojskowe.

Należy także nazwać się uwagę, że analogicznie, z uwzględ-



27. Memoriał „O przygotowaniu młodzieży do pracy technicznej w przemyśle krajowym i tworzącej się armii” – ciąg dalszy; fot. ze zbiorów PUNO

Wskazać dr. WRAŃCOWI instytucję jaką jest "Direction de l'Enseignement Technique au Ministère de l'Éducation Nationale", z którą należałoby omówić powyższy problem i możliwości jego urzeczywistnienia. Nadzięć omówić sprawę z p.Nr. 1150, który według zdania prof. PORTYVIN jest w tej sprawie kompetentym.

Wzrost liczby polskich sił naukowych na terenie Francji mógłby być, jak twierdzi prof. PORTYVIN, uzupełniony przez profesorów francuskich. Mianem szeregu asystentów i młodych sił naukowych, które obecnie znajdują się w obrotach dla oficerów i szeregowych mogłoby stanąć do pomocy z pragnieniem dalszej naukowej pracy. Byłoby to oczywiście właściwe dla przyszłości kraju - szkoląc zastępy fachowców.

Wnioski. Wobec takiego stanu rzeczy i wyjątkowej ważności sprawy wytyczają następujące wnioski:

1. Należy przedstawić z ocenami, będącą w szereguach ujęć w odniesieniu do świadczeń, aby:
 - a/ wszystkie przesłać na kursach podchorążych,
 - b/ część przeznaczoną do studiów technicznych,
 - c/ część przeznaczoną do studiów innych / medycyna itp/
2. Ustalić z władzami francuskimi możliwość stworzenia Polskiego Centrum Nauk / Centre d'Étude /.
3. Określić i przedstawić konieczne dla tego celu środki finansowe oraz przedstawić zorganizowanie ewentualnej pomocy, celem umożliwienia studium sprawnego wykorzystania osad studiów.
4. Dążyć do ewakuacji z kraju młodzieży z ocenami, dając odpowiednio polecenie polskim placówkom dyplomatycznym w Budapeszcie, Bukareszcie i innym.
5. W koncepcji powyższych zamierzeń poczynić starania nad zorganizowaniem grona wyjeżdżających polskich profesorów uzupełniającego grona profesorów francuskich.
6. Wykorzystać sposobność umożliwienia dalszego kształcenia się młodym siłom naukowym.

12.4.2 24. IV. 1940

[Signature]



28. Minister prof. Stanisław Kot;
fot. Wikipedia

– gdzie wykładano w języku francuskim. Były to zajęcia przeznaczone dla słuchaczy obcych. Nie ograniczając się wyłącznie do kultury polskiej, wskazywano w programach na jej związki z innymi kulturami, z jakimi była historycznie związana. Wprowadzano wykłady z historii powszechnej, kultury starożytnej łaćnińskiej, francuskiej i słowiańskiej, a także filozofii oraz teorii prawa i prawa międzynarodowego. Zaplanowano również konferencje z zakresu historii sztuki, wojskowości, historii społecznej i geografii. Trudności dydaktyczne wynikały m.in. z faktu, że duża część profesorów stale przebywała w Angers albo służyła w wojsku. Jednakże dzięki ogromnemu zaangażowaniu kadry dydaktycznej już w pierwszym roku udało się uruchomić konwersatoria z zakresu ekonomii politycznej, metodologii historii polskiej, języka i literatury francuskiej oraz kultury starożytnej. Cieszyły się one dużą frekwencją, stąd władze UPZ uznały je za jedno z najważniejszych zadań na przyszłość.

3 lutego 1940 roku Rada Ministrów (za sprawą ministra prof. Kota, który objął kwestie dotyczące nauki i szkół wyższych w prezydium rządu) podjęła uchwałę, która zapewniła Uniwersytetowi najniezbędniejsze podstawy materialne; przyznano stałe sumy miesięczne na uposażenie rektora, sekretariatu uniwersyteckiego oraz honoraria profesorów, prowadzących wykłady. Prezydium Rady Ministrów pokryło również wydatki organizacyjne, związane z założeniem i uruchomieniem Uniwersytetu.

TO TU BYŁ POCZĄTEK...

Z E S T A W I E N I E	
rachunkowe za okres od dn.1.XII.39 r.do dn.31.I.1940 r.	
W P Ł Y W Y	W Y D A T K I
23.XII.Centrała Informacji i Dokumentacji . . . 3.000,00	Wydatki organiz.wg.zesta- wienia Bibl.Polskiej do dn.24.XII.40 9.305,35
9.I.40.Ministerstwo Skarbu 20.000,00	Wydatki organiz.wg.zesta- wienia Bibl.Pol.do dn. 31.I.40 r. 921,60
	Materiały piśmienne w I. . . 127,35
	Porta w m-cu I.40 252,75

	Baza 10.607,05

	S t a n d o na 31.I.40 . . . 12.392,95

O g ą ł e m 23.000,00	O g ą ł e m 23.000,00
-----	-----

29. Zestawienia wydatków UPZ z okresu 1 XII 1939 – 31 V 1940 r.; fot. ze zbiorów PUNO

GRAŻYNA CZUBIŃSKA

Z E S T A W I E N I E

 wydatków za okres od dn.1.XII.39. do dn.31.V.40.

Wydatki organiz. do 24.XII.		9.305,35
Wydatki organiz. do 31.I.40.		921,60
Penjae Rektora i Sekretariatu		
w lutym	4.500,00	
" marcu	10.500,00	
" kwietniu	11.500,00	
" maju	<u>10.500,00</u>	37.000,00
Honoraria profesorskie		
w styczniu i lutym	12.200,00	
" marcu	5.400,00	
" kwietniu	11.800,00	
" maju	<u>18.500,00</u>	41.900,00
Zwrot kosztów podróży		
w lutym	132,00	
" marcu	224,00	
" kwietniu	2.347,00	
" maju	<u>948,00</u>	3.551,00
Wydatki biurowe/materialy pisma,,porto,maszyna/		
w styczniu	280,10	
" lutym	814,50	
" marcu	467,55	
" kwietniu	1.247,05	
" maju	<u>746,80</u>	3.756,00
Sesizki dla studentów		
w marcu - Bratnia Pomoc	400,00	
" kwietniu- "	240,00	
w maju zapomogi dla 2 studentów	<u>700,00</u>	1.340,00
O g ę t e =		<u>97.773,95</u>

29. Zestawienia wydatków UPZ z okresu 1 XII 1939 – 31 V 1940 r. – ciąg dalszy; fot. ze zbiorów PUNO

TO TU BYŁ POCZĄTEK...

<u>Z E S T A W I E N I E</u>	
<u>dochodów i wydatków w okresie od 1.XII.39r. do 31.V.40 r.</u>	
<u>DOCHODY</u>	<u>WYDATKI</u>
<u>Grudzień</u> - Centrala Inf. i Dokumentacji 3.000,-	Grudzień-styczeń 10.607,05
<u>Styczeń</u> - Min. Skarbu 20.000,-	Luty 17.646,50
<u>Luty</u> - Min. Skarbu 9.305,35	Marzec 16.991,55
<u>Marzec</u> - Min. Skarbu 5.000,00	Kwiecień 27.234,05
" - Min. Skarbu 11.121,60	Maj 25.894,80
<u>Kwiecień</u> - Min. Skarbu 11.000,00	
" - Min. Skarbu 15.200,00	O g ę t n e m t 97.773,95
" - Dar p. Olivier Martin. . 240,00	Saldo na 1.VI. . . . 11.093,00
<u>Maj</u> - Min. Skarbu 11.000,00	-----
" - Min. Skarbu 18.000,00	108.866,95
" - Dar p. Roland Gosselin 5.000,00	
O g ę t n e m t . . 108.866,95	

<u>W tym:</u>	
Min. Skarbu 100.625,95	
Inne 8.240,00	

GRAŻYNA CZUBIŃSKA

H O N O R A R I A

 profesorskie, wypłacone w m-cach styczenia i lutym 1940 r.

PP.	Styczeń		Luty		Razem	
	Godz.	Frs.	Godz.	Frs.	Godz.	Frs.
1. GAZIN Paul	-		4	800.-	4	800.00
2. POLKIBRSKI Władysław	-		2	400.-	2	400.00
3. GORKA Olgierd	1	200.-	5	1.000.-	6	1.200.00
4. HEŁCZYŃSKI Bronisław	2	400.-	4	800.-	6	1.200.00
5. JAKUBISIAK Augustyn ks.	2	400.-	4	800.-	6	1.200.00
6. LANCROD Jerzy	1	200.-	4	800.-	5	1.000.00
7. de MONTFORT Henri	1	300.-	4	800.-	5	1.000.00
8. NAGORSKI Zygmunt	1	200.-	2	400.-	3	600.00
9. WRAGIER Adam	-		4	800.-	4	800.00
10. ROSE Adam	2	400.-	4	800.-	6	1.200.00
11. BELIGA Stanisław	1	200.-	4	800.-	5	1.000.00
12. SKWARCZYŃSKI Paweł	1	200.-	4	800.-	5	1.000.00
13. SULLIŃSKI Tadeusz	-		2	400.-	2	400.00
14. WINIARSKI Bohdan	-		2	400.-	2	400.00

O g 6 z e m					12	200.00
w tym na styczeń 2.400.-						
" " luty 9.800.-						

Ponadto zwrot kosztów podróży z Angera do Paryża						
i z powrotem:						132.00
1. HEITZMAN Marian w lutym 1940 r.						-----
R a z e m						12.332.00

29. Zestawienia wydatków UPZ z okresu 1 XII 1939 – 31 V 1940 r. – ciąg dalszy; fot. ze zbiorów PUNO

Władze uczelni w grudniu 1939 roku podjęły prace nad opracowaniem „Statutu”, który przybrał formę „Tez” oraz „Regulaminu”. I w takim kształcie jako „Tymczasowy statut” został przedstawiony do zatwierdzenia w maju 1940 roku. Niestety, rząd nie zdążył wówczas tego zrobić.

Administracja Uniwersytetu była bardzo uproszczona i oszczędna. Sekretariatem, czynnym codziennie w godzinach 9–13 i 15–17, kierował prof. Skwarczyński. Pani Godłowska zajmowała się techniczną obsługą korespondencji, a pani Gryziewiczowa – księgowością i rachunkowością. W tym czasie korespondencja – mimo skromnej obsługi – była bardzo rozległa i liczna: *1560 otrzymanych i wysłanych listów* – jak podał w swoim sprawozdaniu 20 czerwca 1940 roku prof. Halecki – *tworzą już dziś archiwum do dziejów naszego uchodźstwa uniwersyteckiego w roku 1939/40.*

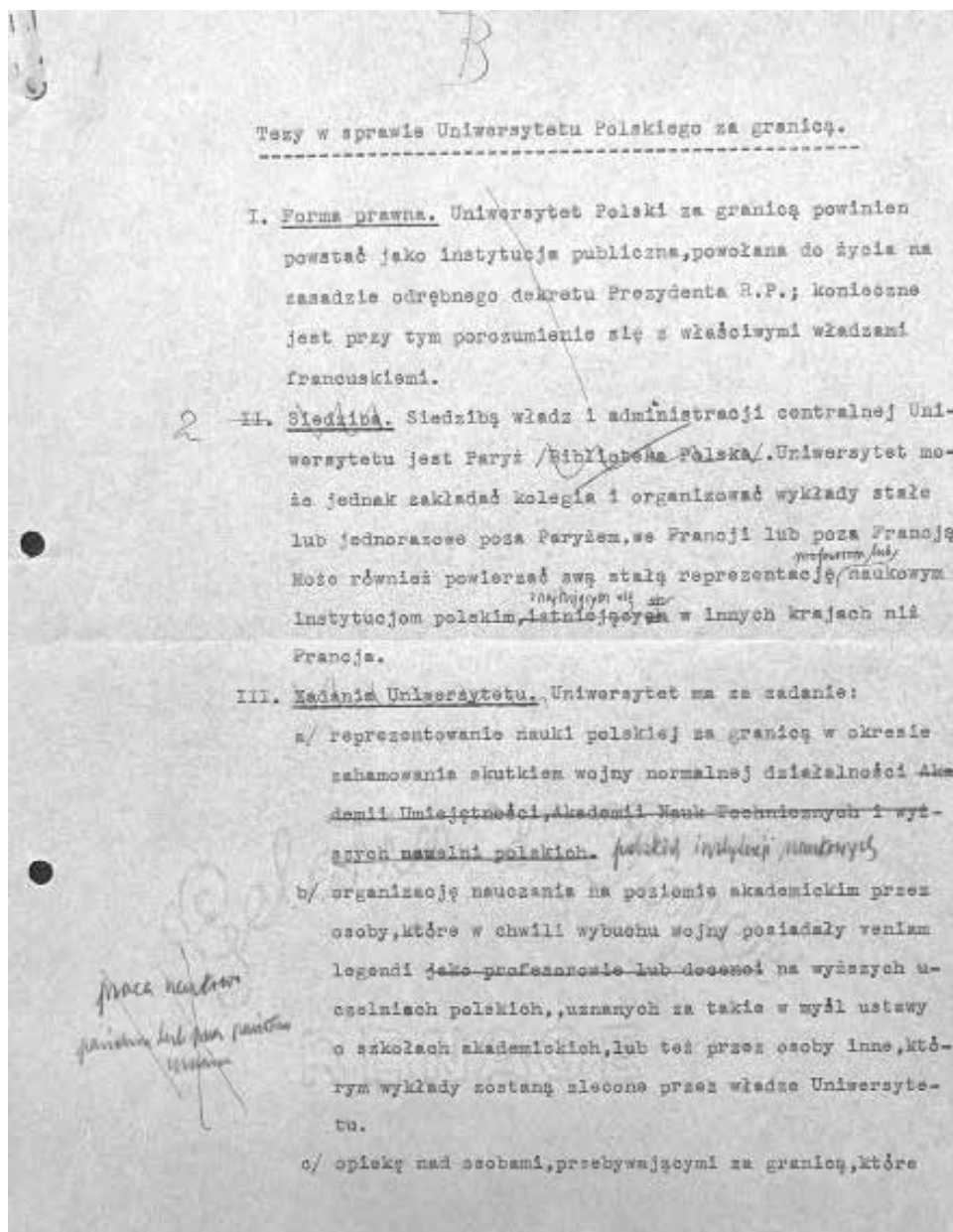
To właśnie do tych archiwów – choć nie tak już licznych, jak wspomina prof. Halecki – dotarłam z Romanem Mazurem w maju 2019 roku, przygotowując materiały do uroczystości jubileuszu powstania pierwszej polskiej uczelni poza granicami Kraju.

Dokumenty przez nas zgromadzone jednoznacznie pokazują cele i zadania, których kontynuatorem jest Polski Uniwersytet na Obczyźnie w Londynie. Ciągłość historyczna uczelni zaistniała na trzech płaszczyznach: personalnej, ideowej i strukturalnej.

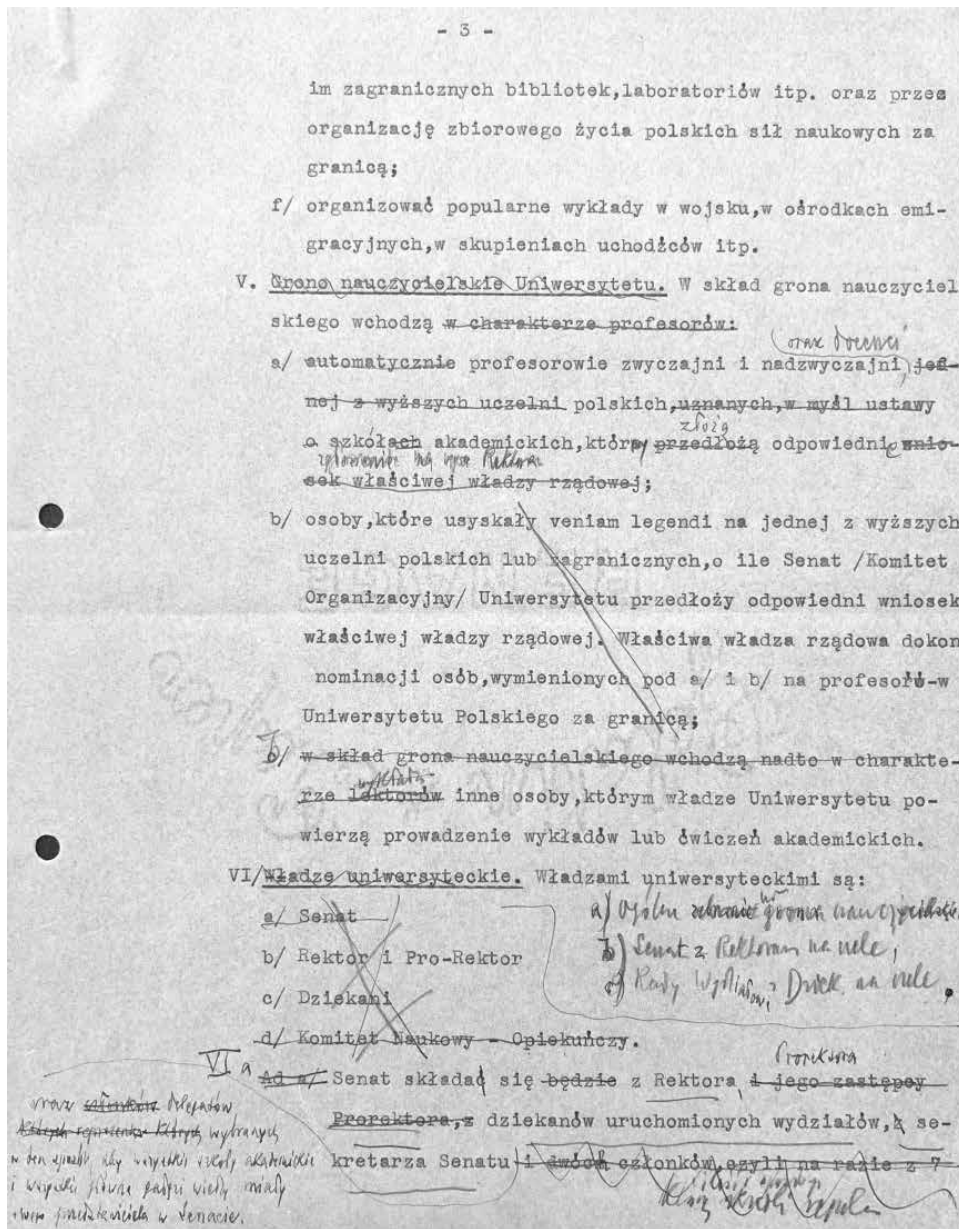
Podsumowując, należy podkreślić:

P **Założyciele uczelni paryskiej**, którzy współtworzyli w Londynie od roku 1947 Polski Uniwersytet na Obczyźnie, prowadzili działalność dydaktyczną i naukową zarówno w Paryżu, jak i później w Londynie. Byli wśród nich:

- profesor Oskar Halecki (1881–1974), historyk o światowej sławie, wybitny nauczyciel akademicki, przewodniczący Komitetu Organizacyjnego uczelni paryskiej i rektor Uniwersytetu Polskiego za Granicą w latach 1939–1940, następnie przez 13 lat prorektor PUNO oraz doktor *honoris causa* PUNO (1973);
- profesor Stanisław Stroński (1882–1955), filolog, polityk, nauczyciel akademicki oraz wicepremier i minister informacji i dokumentacji w rządzie gen. Władysława Sikorskiego, profesor PUNO w latach 1951–1955;
- profesor Marian Kukiel (1885–1973), generał dywizji, historyk, nauczyciel akademicki, w latach 1942–1949 minister obrony narodowej, kierownik Katedry Historii Nowożytnej PUNO w latach 1953–1973, doktor *honoris causa* PUNO (1970).



30. Projekt „Tez Statutu” oraz „Regulaminu” UPZ z odręcznymi poprawkami prof. Oskara Haleckiego; fot. ze zbiorów PUNO



30. Projekt „Tez Statutu” oraz „Regulaminu” UPZ z odrębnymi poprawkami prof. Oskara Haleckiego – ciąg dalszy; fot. ze zbiorów PUNO

- 4 -

osób, wybranych przez grono profesorów, obecnych na zwo-
lanym w tym celu zebraniu. Profesorowie wybierają kolej-
no członków Senatu na 1 rok, przez skłanianie lub na ię-
danie - w drodze tajnego głosowania. Pierwsze wybory
członków Senatu odbędą się możliwie szybko po urucho-
mieniu Uniwersytetu, następne - w styczniu każdego roku
kalendarszego.

Do czasu ukonstytuowania się pierwszego Senatu funkcje
jego pełnił będzie zastępczo Komitet Organizacyjny Uni-
wersytetu.

Senat kieruje bieżącymi pracami Uniwersytetu, zatwier-
dza plany wykładów, czuwa nad gospodarką finansową i za-
łatwia wszelkie sprawy nie pozostawione do decyzji in-
nych władz.

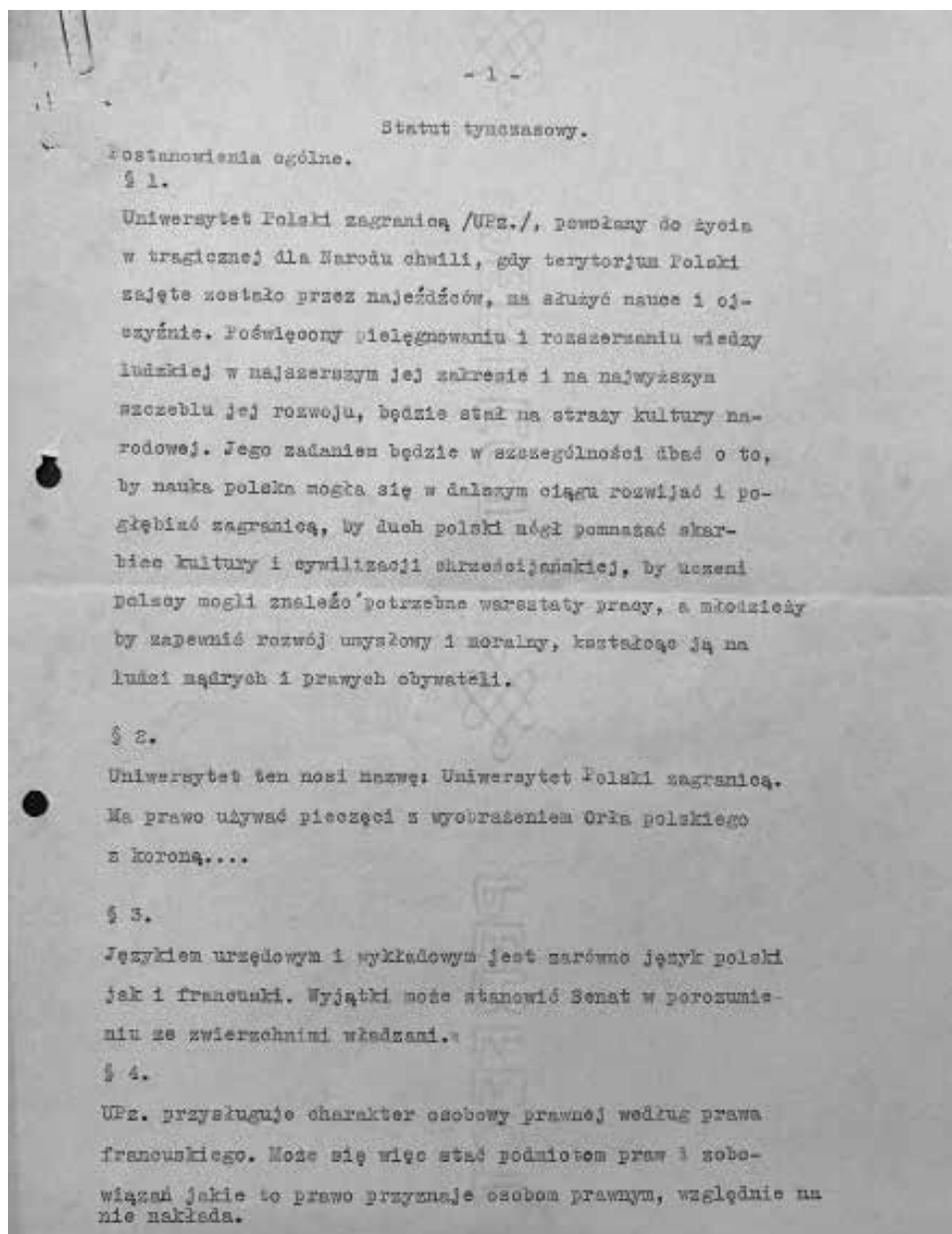
VI ^{praca, która jest obowiązkowa} ~~Ad b/~~ Rektor kieruje pracami Senatu i reprezentuje go na zew-
nątrz i jest organem wykonawczym dla wszelkich prac,
związanych z działalnością Uniwersytetu.

Zastępca Rektora współpracuje z Rektorem w zakresie,
ustalonym przez Senat i zastępuje go w razie jego nie-
obecności.

III ^{praca, która jest obowiązkowa} ~~Ad c/~~ Dziekani czuwać bezpośrednio nad pracą naukową, prowa-
dzoną w zakresie powierzonych im placów wydziałów.

VII ^{praca, która jest obowiązkowa} ~~Ad d/~~ Komitet Naukowo-Oplekuchczy, składa się z osób, wyznaczo-
nych przez Rząd Polski w celu zachowania należytego kon-
taktu Uniwersytetu ze społeczeństwem, a nadto z osób,
delegowanych przez instytucje zagraniczne, zaproszone
do tego przez Senat.

Komitet otrzymuje od Rektora raz na rok sprawozdanie



31. Fragmenty „Statutu tymczasowego” UPZ z odręcznymi poprawkami prof. Oskara Haleckiego; fot. ze zbiorów PUNO

- 2 -

§ 5.

Urs. posiada samorząd naukowy, t.j. zupełną wolność nauki i nauczania, z uwzględnieniem stoli ograniczeń jakie w tej mierze wypływają z obowiązujących na terytorjum Francji przepisów prawa.

§ 6.

Uniwersytet stanowią:

1. osoby nauczające w Uniwersytecie, ich pomocnicy, urzędnicy, służba, tudzież słuchacze zwyczajni i wolni,
2. będące własnością Uniwersytetu gmachy, majątki i tereny, wraz z inwentarzem i urządzeniami,
3. majątek, który Uniwersytet uzyska drogą zapisu lub darowizny.

§ 7.

Pod względem naukowym Uniwersytet dzieli się na Wydziały. W początku jego istnienia tworzy się dwa Wydziały, humanistyczny i prawo-ekonomiczny, z tym, że w przyszłości, w miarę rozwoju i nasichających potrzeb będą mogły być tworzone dalsze wydziały, a mianowicie teologiczny, matematyczno-przyrodniczy, lekarski i farmaceutyczny oraz sztuk pięknych.

~~§ 8.~~

~~Do Wydziału należą Wydziały: ...~~

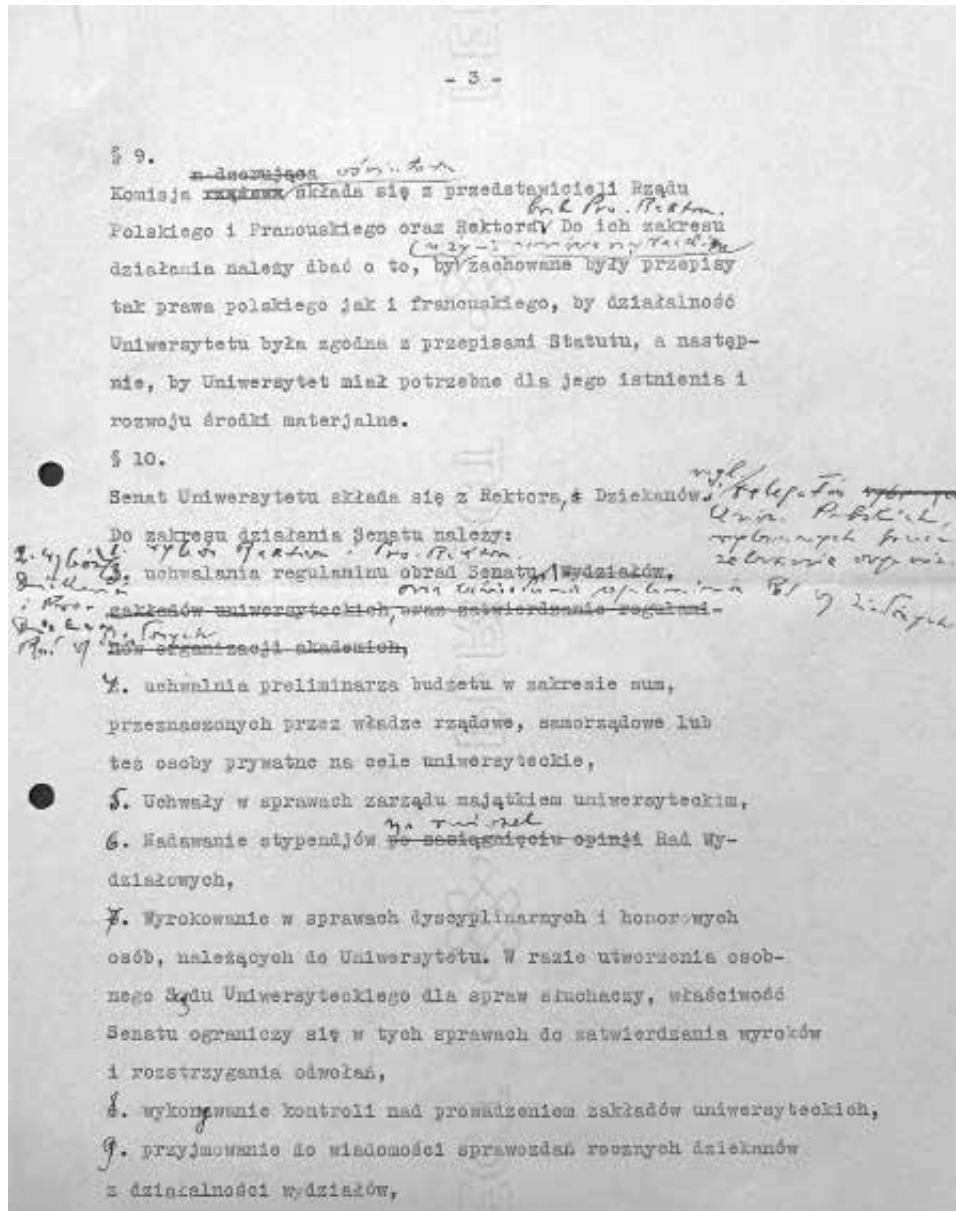
Władze.

§ 8.

Władzami Urs. są:

1. Komisja (rządowa) *afidavit*
2. Senat,
3. Rektor *prof. ...*
4. Dziekana.

4. Rady (wydziałowej)



31. Fragmenty „Statutu tymczasowego” UPZ z odręcznymi poprawkami prof. Oskara Haleckiego – ciąg dalszy; fot. ze zbiorów PUNO

§ 14.

Rektor:

1. zastępuje Uniwersytet na zewnątrz,
2. zwołuje Senat, kieruje jego obradami oraz wykonywa jego uchwały,
3. załatwia we własnym zakresie te sprawy ogólnouniwersyteckie, które nie wymagają uchwał Senatu,

***** Z działalności swojej zdaje Rektor sprawę na posiedzeniu Senatu.

Rektor czuwa nad porządkiem na terytorjum uniwersyteckim przy pomocy organów uniwersyteckich.

§ 15.

Rektor może powierzyć ~~zadania~~ prowadzenie, względnie załatwienie poszczególnych spraw lub też pewnych kategorii spraw Pro-Rektorowi.

§ 16.

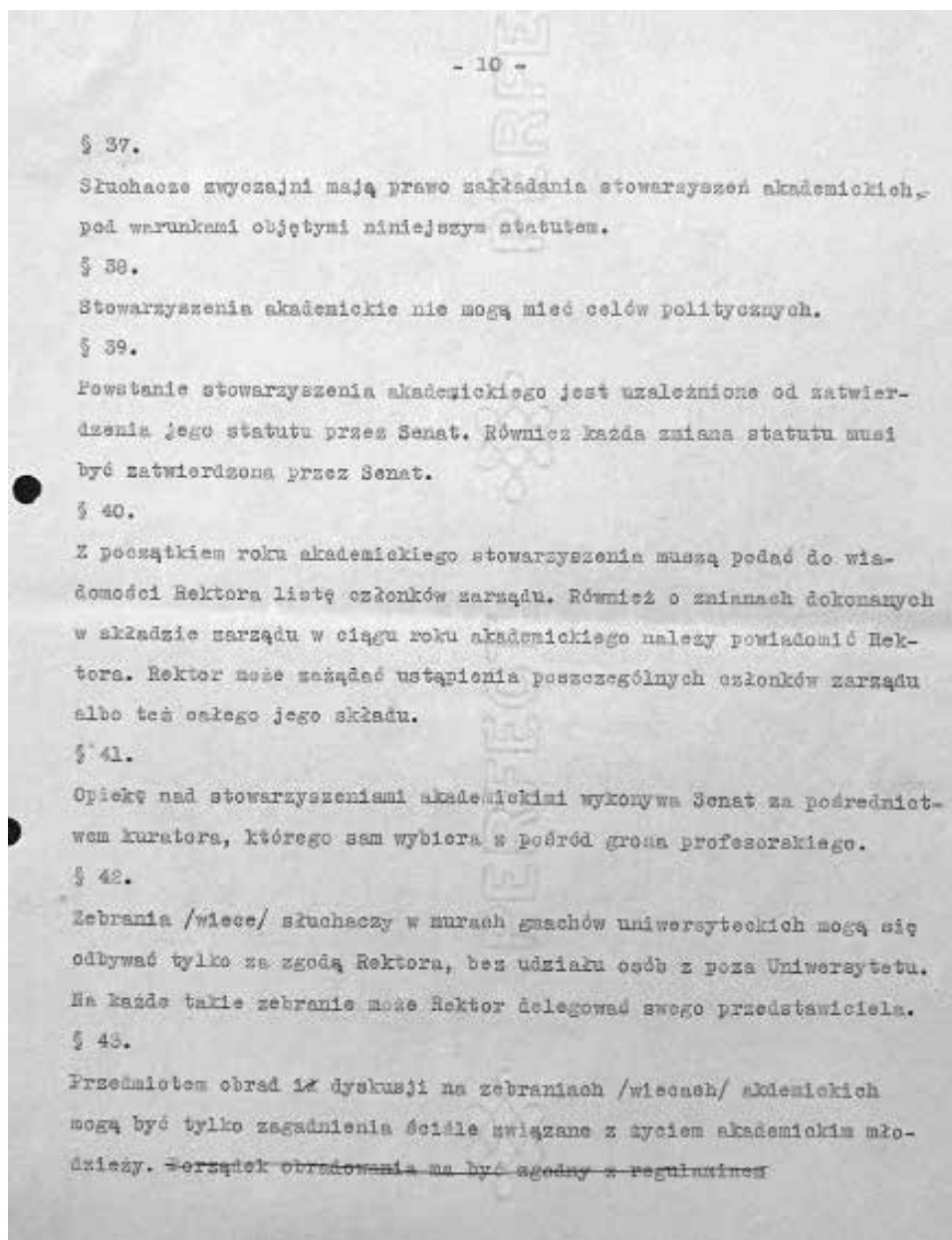
Rady Wydziałów stanowią profesoremie zwyczajni i nadzwyczajni państwowych szkół akademickich, względnie szkół prywatnych, które otrzymały od Rządu prawa państwowych szkół akademickich, oraz ^{jedyn} przedstawiciel docentów, wybierany na jeden rok przez ~~ten~~ grono docentów.

Do zakresu działania Rad wydziałów ~~wchodzi~~ należy:

1. Czuwanie nad należytym tokiem nauki na Wydziałach,
2. ~~Wnoszenie~~ Przedstawianie Senatowi wniosków co do powołania profesorów oraz zlecenia wykładów docentom i lektorom,
3. Wydawanie opinii naukowych w granicach nauk swojego Wydziału,
4. Układanie corocznie preliminarza potrzeb finansowych Wydziału,
5. Udzielanie ~~współ-~~ osłonkom Wydziału urlopów nieprzekraczających dwóch tygodni w ciągu trzynastu oraz wydawanie opinii w sprawie udzielania urlopów dłuższych przez Senat,
6. Przedstawianie Senatowi wniosków co do nadawania stypendiów słuchaczom danego Wydziału oraz nagród za prace konkursowe,
7. Dopuszczanie słuchaczy do egzaminu,
8. Uchwalanie regulaminu wydziału i przedstawianie go do zatwierdzenia Senatowi.

Poza tym Radą Wydziału decyduje o wszelkich sprawach naukowych i gospodarczych Wydziału, o ile nie są one wyraźnie zastrzeżone innym władzom akademickim.

§ 17.



31. Fragmenty „Statutu tymczasowego” UPZ z odręcznymi poprawkami prof. Oskara Ha-
leckiego – ciąg dalszy; fot. ze zbiorów PUNO

2/ STUDENCI I EGZAMINA.

Ze sprawą asystencką łączy się najściślej, o ile chodzi o przyszłość nauki i kultury polskiej sprawa młodzieży akademickiej. Od początku zdawaliśmy sobie sprawę z tego, że będziemy ją mogli skupić około U.P.Z. w mniejszym jeszcze stopniu aniżeli profesorów: wszak tylko nieznaczny jej procent mógł się wydestakować zagranicę, ten zaś znowu, o ile chodzi o młodzież mąską, służy w wojsku. Ale byliśmy szczerze przekonani, że właśnie ta niewielka stosunkowo ilość młodzieży która może się nawet podczas wojny rozwijać w atmosferze wolności, zasługuje na największą opiekę; że tym, którzy nie mogą służyć ojezyźnie z bronią w rękę, winniśmy zapewnić możliwość dalszego kształcenia się, kierując się przy tym tak, jak w tylu innych wypadkach, troską o ciągłość kultury polskiej; że wreszcie także ci studenci, którzy są smobliizowani we Francji, mają w chwilach wolnych od obowiązków wojskowych potrzeby intelektualne, które winny być w miarę możliwości zaspokojone.

Dodwiadczenie faktycznie potwierdziło to nasze stanowisko. Co więcej okazało się, że liczba młodzieży mogącej i pragnącej dalej pracować naukowo, jest znacząco większą aniżeli to można było przypuścić z góry. Dodać odwołując się do U.P.Z., ściślej mówiąc na jego dwa wydziały, zapisało się przeszło 100 osób, w tym równą mniej więcej ilość studentów i studentek, przy równaj też mniej więcej ilości na każdym wydziale. Co prawda nie wszyscy z nich mogli uczęszczać na wykłady całkiem regularnie, ale za to przychodziło na przeważną ich część, poza zapisanymi studentami, sporo "wolnych słuchaczy", których oczywiście dopuszczaliśmy bez żadnych ograniczeń, nie pobierając od nich, ani tym bardziej od studentów żadnych opłat. Nadto dużo większa jeszcze ilość młodzieży akademickiej, względnie absolwentów polskich szkół akademickich, z tych zwłaszcza wydziałów, których U.P.Z. sam uruchomić nie mógł zgłaszała się do nas przez cały rok, aby uzyskać informacje, polecenia i poświadczenia, ułatwiające im przyjęcie do uczelni francuskich. Często też zwracano się do nas w tych sprawach listownie z najrozmaitszych krajów nawet z Ameryki. Oczywiście przed wystawieniem jakichkolwiek zaświadczeń, zwłaszcza co do odbytych studiów, złożonych egzaminów i uzyskania stopni, staraliśmy się stwierdzić wiarygodność przedstawianych nam danych; ale licząc się z sytuacją, nikomu nie robiliśmy trudności formalnych, pragnąc, aby młodzież polska była otaczana w naszym Uniwersytecie atmosferą przyjaznej życzliwości.

Wielokrotnie zwracała się młodzież także o pomoc materialną, znajdując się nieraz w rozpaczliwej sytuacji. Niezależnie od wspomianej już współpracy naszej z Międzynarodowymi Organizacjami Akademickimi, które w szeregu wypadków ułatwiły uzyskanie takiej pomocy, uzyskaliśmy też subsydia dla najbardziej tego potrzebujących studentów i studentek od "Comité Français de secours aux Polonais", którego prezes b. prezydent Millerand przyjąwszy przewodniczącego naszego Komitetu Organizacyjnego i otrzymawszy od niego informacje o naszej działalności już w styczniu 1940 r. przyznał kandydatom naszym parę stypendiów miesięcznych po 300 fr. W sprawie tej przyznał nam z pomocą wydalegowana do tego komitetu p. profesorowa Rose, za co jej najserdeczniej dziękujemy, tak samo jak p. profesorowej Mokrzyckiej za czynny udział w naszej współpracy z Fédération des Femmes Diplômées des Universités.

Cheć zorganizować reprezentację młodzieży polskiej we wpos

nianych już wyżej organizacjach międzynarodowych, przede wszystkim zaś kontynuować jej piękne tradycje samopomocowe, zachęcając studentów naszych do założenia Bratniej Pomocy, jedynej polskiej instytucji tego rodzaju, która mogła istnieć i pracować w warunkach wojennych. Na walnym zebraniu z dnia 5-go marca 40 r. wybrała ona swój Zarząd w następującym składzie: prezes - p. Jan Jagodziński, wiceprezesi Zygmunt Langman i Bożenna Zabiecka, sekretarz generalny p. Stefan Fursz, skarbnik Józef Lewkiewicz. Z tym zarządem porozumiewaliśmy się w sprawie różnych darów jakie otrzymywał U.P.Z. dla młodzieży akademickiej, a nadto także we wszystkich innych sprawach bieżących, interesujących młodzież, jak np. ich dezyderatów co do następujących katedr, a zwłaszcza w sprawie zorganizowania egzaminów, w której to kwestii, związanej ze sprawą ewentualnych skryptów z wykładów, "Bratnia Pomoc" złożyła nam 30 marca obszerny memoriał.

Śmierzał on do tego, aby zapewnić studentom możliwość kształcenia się nawet w obozach wojskowych, przedtym zaś kładł nacisk na to, że pragną oni wiedzieć, czy i w jakim stopniu studia odbyte na U.P.Z., ewentualnie uzupełnienie przez równoległe studia w uczelniach francuskich, będą im po wojnie salicowane w kraju. Postulat ten całkiem zrozumiałym i słusznym łączy się z koniecznością ustalenia przepisów egzaminacyjnych, odbywania kolokwium i uruchomienia komisji egzaminacyjnej. Jeśli zaś frekwencja na wykładach, całkiem zadawalniająca w semestrze zimowym, znacznie osłabła w tryestrze wiosennym, wynikało to nie tylko z sytuacji wojennej, ale przede wszystkim z tego, że młodzież nie uzyskała dotąd całkiem wyraźnych informacji i gwarancji w sprawie egzaminacyjnej. Nie mogliśmy zaś dać im nasz Uniwersytet, sam sam nie uzyskać w tej dziedzinie odpowiednich upoważnień ze strony kompetentnych czynników Rządowych. Nie doczekawszy się ich dotąd, odbyliśmy tymczasem szereg narad wewnętrznych, w których wyniku opracowaliśmy projekty przepisów egzaminacyjnych dla obu naszych Wydziałów (załączono do niniejszego sprawozdania) i przystąpiliśmy do ustalenia składu przyszłej komisji egzaminacyjnej, których na wydziale humanistycznym, zgodnie z siłami, jakie mamy do rozporządzenia, przewidujemy na razie 4: filozofia, historia, polonistyka (z ograniczeniem do literatury) i romanistyka. Zwiadamiliśmy też studentów, że mają już obecnie składać kolokwia prywatne. Nie mogliśmy zupełnie natomiast zaspokoić ich pragnienia składania egzaminów końcowych, a nawet doktoratów.

Należy zaznaczyć, że ta doniesia sprawa egzaminów wykracza poza zakres 2 naszych wydziałów. Niemniej ważna jest sprawa egzaminów dla absolwentów polskich wydziałów lekarskich, których spora ilość znajduje się w wojsku, jak również dla pewnej ilości studentów i studentek medycyny, którzy się do nas zgłosili. Porozumieliliśmy się w tej sprawie, po uzgodnieniu stanowiska obecnych tu profesorów medycyny, z służbą zdrowia przy armii polskiej, od której już otrzymaliśmy wykaz zainteresowanych osób, służących w wojsku, a oczekujących teraz oznaczenia najdogodniejszego terminu dla tych egzaminów, które mają się odbyć w drugiej połowie czerwca, zgodnie z uchwałami, jakie zapadły w tej sprawie na samym początku wojny na Radach Wydziałów lekarskich w kraju.

32. Fragmenty „Sprawozdania z działalności Uniwersytetu Polskiego Zagranicą za rok akademicki 1939/40” prof. Oskara Haleckiego – ciąg dalszy; fot. ze zbiorów PUNO

3/ WYKŁADY I ĆWICZENIA.

Jak tu już zaznaczyłem wyżej, systematyczne wykłady, poprowadzone dn. 21 stycznia nabożeństwem w Kościele Polskim, które zechciał odprawić J.E.Ks.Biskup Gawlina, wygłaszając też kazanie, a inauguracyjny dwa dni później przez wykłady trzech członków Rządu, odbyte w wielkiej sali Biblioteki przy olbrzymiej frekwencji mogły być zorganizowane tylko w ramach dwóch Wydziałów, prawnno-ekonomicznego i humanistycznego. Trzeba jednak podkreślić, że nie wykluczaliśmy nigdy ewentualności uruchomienia w miarę możliwości i potrzeby innych jeszcze wydziałów, a co najmniej studiów, przy czym głównie myśleliśmy o tak niezmiernie potrzebnych także ze względów praktycznych, studiach technicznych. Projekty w tej sprawie zaczęły nadchodzić od samego początku istnienia naszego Uniwersytetu, m.in. też z uwzględnieniem możliwości stworzenia takiego studium w Anglii, a ostatnio skrytylizowały się w memoriale prof. Wrażaja z Politechniki lwowskiej "O przygotowaniu młodzieży do pracy technicznej" w przemyśle krajowym i tworzącej się armii". Stałym referentem tych spraw był pprof. G.Mokrzycki i mamy nadzieję, że szkolnictwem w bieżącym roku akad. plany te nie dały się urzeczywistnić, bądźśmy mieli sposobność do nich powrócić.

Z drugiej strony natomiast jasnym było, że nawet te dwa wydziały, które zdołaliśmy uruchomić, nie mogą być wydziałami kompletnymi, chociażby dla braku odpowiednich sił nauczycielskich. Zgodnie ze stanowiskiem Rządu, uznaliśmy zresztą za rzecz najważniejszą, aby na tych wydziałach wykładało przede wszystkim przedmioty "polskie", takie których nie można studiować w uczelniach obcych, a które są zawsze najważniejsze dla podtrzymania kultury narodowej. Stąd na Wydziale prawnno-ekonomicznym staraliśmy się głównie uwzględnić ustroj, prawo i stosunki gospodarsze polskie, a na Wydziale humanistycznym - historię, i literaturę polską; zgodnie też z tą zasadą włączono, jak to już było wspomniane wyżej, do tego ostatniego wydziału "Centre d'Etudes Polonaises" istniejące przy Bibliotece Polakiej w szczególności dwie katedry: historii kultury polskiej i Polski współczesnej, szkolnictwem te wykłady odbywają się w języku francuskim, są przeznaczone głównie dla słuchaczy obcych. Z drugiej strony jednak, wydawały się nam, że to szczególne uwzględnienie wiedzy o Polsce nie powinno doprowadzić do zupełnego ograniczenia wykładów U.P.Z. do tej tylko dziedziny. Jak wogóle kultura polska nie mogłaby się rozwijać normalnie w pewnego rodzaju izolacji, tak samo nasze o niej wykłady nie mogą się obejść bez tła ogólniejszego, z którym młodzież polska powinna się zaznajomić nie tylko na uczelniach obcych, ale za pośrednictwem swych własnych profesorów, w organicznym związku z nauką o Polsce. Dotyczy to np. historii powszechnej, oraz tych kultur, z którymi nasza własna jest historycznie związana, a więc przede wszystkim kultury starożytnej łacińskiej ze szczególnym uwzględnieniem francuskiej i słowiańskiej. Pewne filozoficzne podstawy o ogólnym znaczeniu wydają się również niezbędne na każdym z naszych wydziałów - np. teoria prawa i prawo międzynarodowe na jednym, a filozofia ścisła na drugim. Wreszcie powinniśmy dopuścić do głosu specjalistów, którzyby mogli potraktować pewne zagadnienia o aktualnym dla nas znaczeniu, a to w sposób bardziej odpowiadający potrzebom młodzieży polskiej, aniżeli by to uczynili profesorowie obcych uczelni. Jako przykład niech służy wykład o dawnym i obecnym ustroju Niemiec.



33. Archiwizacja dokumentów Uniwersytetu Polskiego za Granicą w lipcu 2019 r.; fot. ze zbiorów PUNO

Najstarsze pokolenie profesorów PUNO – ludzie urodzeni w kraju rozszarpanym przez rozbiory, kształceni w Polsce dwudziestolecia międzywojennego, w etosie niepodległościowym i pracy nad odbudową zniszczonego przez zaborców polskiego społeczeństwa, z życiem rozbitym przez II wojnę światową – byli nie tylko akademikami, ale wysokiej rangi wojskowymi, politykami, działaczami, a także ludźmi przez dziesiątki lat wykreślonymi z polskiej historii narodowej przez władze PRL. Dzisiejsze PUNO jest ich dłużnikiem, ale także spadkobiercą ich etosu, bastionem polskości poza Krajem, działającym w znacznej mierze społecznie i tak jak oni oddanym polskiej nauce i dydaktyce.

Ideowe cele i etos Uniwersytetu Polskiego za Granicą były ściśle powiązane z misją edukacyjną, jaką stanowiło reprezentowanie wszystkich uczelni krajowych i zachowanie ciągłości nauki polskiej, umożliwienie żołnierzom, ich rodzinom, uchodźcom i emigrantom kontynuowania lub podjęcia studiów w języku polskim poza Polską, a także rozwijanie badań naukowych i upowszechnianie ich wyników na świecie.

Misją PUNO jest zachowanie ciągłości nauki i szkolnictwa wyższego poza Polską i służenie wszystkim pokoleniom Polaków, którzy znajdując się poza granicami kraju macierzystego czy kraju pochodzenia swoich przodków, pragną kontynuować studia akademickie w języku polskim, poszerzać wiedzę o współczesnym świecie, utrzymać kontakt z polską nauką i kulturą. Zadaniem uczelni jest również promowanie nauki oraz kultury polskiej w kraju osiedlenia i na świecie.

Uniwersytet Polski za Granicą w Paryżu **ustanowił w swej strukturze uczel- nianej** Wydział Humanistyczny oraz Wydział Prawno-Ekonomiczny. W Pol- skim Uniwersytecie na Obczyźnie w Londynie podjął działalność jako pierw- szy Wydział Humanistyczny, następnie zostały powołane: Komisja Wydziałowa Prawnicza i Komisja Wydziałowa Ekonomiczna. Wydział Humanistyczny był wiodącym wydziałem w Paryżu i takim pozostał, gdy działalność w Londynie przejął Polski Uniwersytet na Obczyźnie (PUNO).

Na uroczystości 75-lecia prof. Halina Taborska, ówczesna rektor PUNO, doktor *honoris causa* Uniwersytetu, powiedziała:

Dziś – w drugiej dekadzie wieku XXI – działa młody, odmieniony Polski Uni- wersytet na Obczyźnie, którego misja i etos stanowią kontynuację dawniejszego PUNO. Uczelnia ma jasno sprecyzowany cel główny: „Służenie Polakom wszyst- kich pokoleń, którzy przebywając poza granicami swego kraju lub kraju przod- ków, pragną poszerzać swą wiedzę, kontynuować studia akademickie w języku polskim, utrzymywać kontakt z polską nauką kulturą, językiem – z polsnością”.

Ale młode PUNO ma jeszcze inne, nie mniej ważne zadania: wspierać naj- młodszą emigrację czy też migrację unijną, oferując jej nabywanie wiedzy akade- mickiej oraz kształcenie praktyczne – tak, aby słuchacze pozyskali umiejętności, które wspomogą ich w znalezieniu pracy i pomyślnym funkcjonowaniu w nowym otoczeniu. W wielokulturowych i wielonarodowościowych środowiskach dzisiejszej Europy, w których rodzą się tysiące polskich dzieci, gdzie coraz więcej jest mał- żeństw mieszanych, toczą się procesy nieustannej akulturacji i inkulturacji, a tra-



34. Prof. Halina Taborska, ówczesna rektor PUNO, doktor *honoris causa* Uniwersytetu, na uroczystości 75-lecia PUNO, 2015 r.; fot. ze zbiorów PUNO

dycyjny patriotyzm powoli traci swą siłę i atrakcyjność, rolą polskiej uczelni poza Polską jest także nieustanne przypominanie – poprzez edukację – że uboższy jest człowiek, który nie zna własnych korzeni i kultury swych przodków. Zadaniem polskiej uczelni jest także krzewienie kultury polskiej i ukazywanie jej wkładu w spuściznę i dzień dzisiejszy wielokulturowego społeczeństwa europejskiego.



35. Logo PUNO z dewizą

Vita est tempus discendi (*Życie jest czasem nauki*) – dewizą naszego Uniwersytetu. Dziś to jeszcze bardziej aktualne, podobnie jak słowa wiersza:

Józef Bujnowski

VIVAT ACADEMIA!

*Było nas
Tylu a tylu
Universitas Polonorum in Exteris
Oskar Halecki
Tadeusz Brzeski
Adam Żóttowski
Stanisław Kościałkowski
Marian Kukiel
Władysław Folkierski
Zygmunt Lubicz-Zaleski
Cezaria Baudouin de Courtenay
Stanisław Stroński
Ignacy Wieniewski
Marian Bohusz-Szyszko
Janina Heydzianka-Pilatowa
Lucjan Turkowski
Mieczysław Giergielewicz...⁷*

*Magnificencjo Rektorze Tadeuszu Sulimirski!
Czas zacząć!
Dosyć już tej wyliczanki!*

*ONI JUŻ SĄ!
To nieprawda, że odeszli na zawsze!*

*Vivat Profesores!
Vivat Academia!
– Stawili się na uroczystą inaugurację
Nowego roku akademickiego
Polskiego Uniwersytetu na Obczyźnie
ZANIEPOKOJENIE NA SALI*

⁷ Nazwiska niektórych zmarłych profesorów PUNO.

– *Co to jest? Jakiego Uniwersytetu? Na Obczyźnie?*

– *Nie wiedzą! A wstyd!*

– *Niech przeczytają:*

*DISERATIONES UNIVERSITATIS POLONORUM IN EXTERIS*⁸

– *Stawili się*

– *W togach emigracyjnego kroju*

– *W łańcuchach z błyszczących blaszek*

Obdarowani przez Niepodległą

„licencjatem”⁹

– *Gaudeamus igitur...¹⁰*

BIBLIOGRAFIA

ARCHIWUM POLSKIEGO UNIWERSYTETU NA OBCZYŻNIE W LONDYNIE

O. Halecki, Sprawozdanie z działalności Uniwersytetu Polskiego Zagranicą w roku akademickim 1939/40, Paryż, czerwiec 1940.

Przemówienie ministra Franciszka Pułaskiego, dyrektora Biblioteki Polskiej na „Seance Constitutive” Uniwersytetu Polskiego za Granicą 1 grudnia 1939 r.

Kruszewski E. S., *Andrzej Żaki i Alma Mater emigracji niepodległościowej*, „Zeszyty Naukowe PUNO”, Londyn, 2017, seria trzecia, nr 5.

⁸ Wykaz prac naukowych magisterskich, doktorskich i habilitacyjnych słuchaczy PUNO (1985).

⁹ PUNO uzyskało prawo nadawania, w porozumieniu z Uniwersytetem Warszawskim, „licencjatu”, czyli prawa nauczania w szkołach powszechnych.

¹⁰ E. S. Kruszewski, *Andrzej Żaki i Alma Mater emigracji niepodległościowej*, „Zeszyty Naukowe PUNO”, Londyn, 2017, seria trzecia, nr 5, s. 23–24.

TO TU BYŁ POCZĄTEK...

GRAŻYNA CZUBIŃSKA

THIS IS WHERE IT BEGINS... PARIS 1939

SUMMARY

Initial discussions on the project of creating the Polish University Abroad were held as early as September 1939 in Switzerland. Decision was made to establish such an entity in Paris, with its headquarters at the Polish Library.

Even before its inauguration, the University had been gathering information about Professors, Associate Professors and Assistant Professors from the Polish universities, who managed to escape from occupied Poland, as well as those ones remaining in Poland. A list of 150 names of Professors and Associate Professors and about 80 Assistant Professors was created. In that academic year about 80 Professors and Associate Professors and 60 Assistant Professors from the Polish universities were in France.

Documents left by them show today all goals and tasks, of which present Polish University Abroad in London is the successor. The historical continuity of the university exists on three levels: staff, ideas and structure. Summarising and emphasising the words quoted by the Rector: „The founders of the Parisian university, who participated in further formation of PUNO in 1947, led their research and teaching activities both in Paris and then in London”.

The ideological goals and ethos of the Polish University Abroad in Paris were closely related to the educational mission, which is even now: to represent all Polish universities and to maintain the continuity of the Polish higher education in the world. After the Second World War it allowed Polish soldiers, their families, refugees and emigrants to continue or commence higher education in Polish outside of Poland as well as to develop scientific research and publish the results worldwide. PUNO mission now is to serve all generations of Poles who, outside their mother country or the land of their forebears, wish to continue their academic studies, broaden their knowledge of the contemporary world and maintain contact with Polish science and culture. The University's aim is also to promote Polish science and culture in the UK and even further – worldwide, thanks to participation in global research projects. The Polish University Abroad in Paris had the Humanities, the Legal and the Economic Department. The first department established at the Polish University Abroad in London was the Humanities Department, followed by the Legal and the Economic ones. The Humanities Department was a leading department in Paris and remained such at the Polish University Abroad in London.

Keywords: Polish University Abroad, Paris, 1939, emigration, the Second World War